

En trädgård mellan hav och himmel

Rörö 1:65

Elinor Nordström

En trädgård mellan hav och himmel

– Rörö 1:65

A garden between the sky and the sea - Rörö 1:65

Elinor Nordström

Handledare: Mona Wembling, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Barbara Mathiasson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i Landskapsarkitektur, G2E - Trädgårdsingenjör: design
Kurskod: EX0847
Program/utbildning: Trädgårdsingenjör: design - kandidatprogram
Krusansvarig inst: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2025
Omslagsbild:
Upphovsrätt: Samtliga bilder och illustrationer används med upphovspersonens tillstånd. Där inget annat anges är de författarens egna.

Nyckelord: Genius loci, gestaltning av en havsnära trädgård, design, förståelse av landskapet, Rörö, kulturlandskap

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammanfattning

Uppsatsens syfte är att skapa tre designförslag utifrån en tolkning av ön Rörö belägen i Göteborgs norra skärgård. Tolkningen har gjorts genom att definiera begreppet Genius Loci (en plats själ) i relation till det kustlandskap som Rörö utgör. Det som har studerats är det omkringliggande landskapet, historian och den trädgårdskultur som råder på ön. Baserat på naturstudier och fakta om öns historia har jag skissat på tre förslag till hur en trädgård på ön kan designas utifrån betingelser som vind, salt och torka.

De tre förslagen fångade de viktigaste aspekterna av Rörös själ. Mosaiklandskapet i naturreservatet som sträcker sig över större delen av ön, talldungen som är ditplanterad för ungefär 70 år sedan, samt spår av den historiska människan som är typiska för just Rörö: avsaknaden av tydliga gränser mellan trädgårdar.

I mitt undersökande kom jag fram till att det går att presentera olika teman på en skala från natur till kultur, där natur efterliknar det vilda landskapet och kultur speglar gamla seder som funnits och finns på ön.

Abstract

The purpose of this thesis is to create three design proposals based on analyses of the island Rörö, located in the northern archipelago of Gothenburg. The study was carried out by defining and applying the concept of Genius loci (spirit of the place) to the island's coastal landscape. The study included literary studies of the island's history, observations of the island's landscape and the garden culture on the island. Through the collected findings, three propositional garden design sketches have been made based on conditions such as wind, salt and drought.

The three design proposals captured the essential aspects of Rörö's spirit. The mosaic landscape in the nature reserve that stretches over most of the island, the pine grove which was planted about 70 years ago, and traces of the historical human presence that are typical of Rörö: the absence of clear boundaries between gardens.

During the analytical process I concluded that I could present the design proposals on a scale that goes from nature to culture, where nature imitates the natural landscape and culture reflects the old traditions that have existed and still exist on the island.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5	6.1.4 Gränser	14
1.1 Bakgrund	5	6.2 Tema: Mosaik	16
1.2 Syfte	5	6.2.1 Inspiration	16
1.3 Frågeställning	5	6.2.2 Textur och struktur	16
1.4 Uppsatsens disposition	5	6.2.3 Komposition	16
1.5 Metod och material	5	6.2.4 Gränser	17
1.6 Avgränsningar	6	6.3 Tema: Hage	18
2. Genius Loci	7	6.3.1 Inspiration	18
2.1 Förståelsen av landskapet	7	6.3.2 Textur och struktur	18
2.2 Aspekter i landskapet	7	6.3.3 Komposition	18
3. Förutsättningarna på Rörö	9	6.3.4 Gränser	18
3.1 Ön stiger ur havet	9	7. Diskussion	20
3.2 Öns historia	9	7.1 Identitet	20
3.3 Vegetationstyper på Rörö	9	7.2 Personlig koppling till platsen	20
3.4 Svarttallen på ön	9	7.3 Designprocessen	20
3.5 Abiotiska faktors inverkan på öns växter	10	7.4 Framåt	21
3.6 Andra nämnvärda växter	10	Referenser	22
3.7 Trädgårdskulturen på ön	10		
4. Designprinciper trädgård	11		
4.1 Inspiration	11		
4.2 Textur och struktur	11		
4.3 Komposition	11		
4.3 Funktion	11		
4.5 Gränser	11		
5. Trädgården	13		
5.1 Platsanalys	13		
5.2 Befintliga växter och nulägesplan	13		
6. Designförslag	14		
6.1 Tema: Bryn	14		
6.1.1 Inspiration	14		
6.1.2 Textur och struktur	14		
6.1.3 Komposition	14		

1. Inledning

Efter en färjetur, över två broar och ytterliggare en färja anländer man till Rörö från Hisingen väster om Göteborg. Husen står resta på berghällarna med sina vita eller faluröda fasader. Röda sjöbodar står på rad och i hamnarna ligger båtar och skvalpar. Havet är en faktor, salta vindar och tång känns i luften och träden är böjda av vinden.

Karta över Göteborgs norra skärgård. Rörö ligger längst norr ut i Öckerö kommun som består av en ösamlings där tio öar är bebodda. Kartkälla: Fri skiss efter Google Maps.

1.1 Bakgrund

Att gestalta en trädgård är en process där man behöver ta hänsyn till många olika faktorer, till exempel: platsens betingelser, växtzoner, estetiska uttryck och sociala- och funktionella behov. I boken *Form and Fabric in Landscape Architecture* påpekar Catherine Dee (2001) att landskapsarkitektur handlar om att skapa platser utomhus som uppfyller människors behov. Detta sker i relation till trädgårdens omkringliggande landskap. Det kan man göra på olika sätt. Ett sätt kan vara att i sin trädgård förstärka de växtelement och naturformationer som finns i omgivande natur. Ett annat sätt kan vara att göra precis tvärt om, att bryta med naturen och skapa helt andra former. En annan faktor kan vara platsens identitet, det vill säga; platsens själ eller genius loci som det brukar uttryckas.

Genius loci är ett begrepp inom romersk religion som innebär att varje person, plats eller sak har en ande eller en gudomlighet närvarande. Poeten och författaren Alexander Pope skrev i sitt samlade verk *Moral Essays* att inom arkitektur och trädgårdsarbete måste man ta hänsyn till platsens ”genius” för

att skapa vackra platser (Oxford University press, 2024). Att ta hänsyn till platsens själ i utformandet av en trädgård gör inte bara trädgården vacker, den blir även en förlängning av landskapet och den omkringliggande miljön.

Under trädgårdsingenjörsutbildningen dök begreppet genius loci upp tidigt, i samband med att koncepttänkandet kring trädgårdsdesign introducerades. Medvetenhet kring kontexten vid utformningen av en trädgård betonades. Men vad är en plats själ, vad är dess genius?

I Göteborgs norra skärgård finns kommunen Öckerö som är en samling av tio olika stora, bebyggda öar, alla präglade av natur och utan större infrastruktur (Barrett et al., 2016). Det finns två naturreservat i kommunen och ett av dem finns på den nordligaste ön Rörö. På ön bor det 250 personer (SCB, 2020) i en samlad bebyggelse på öns södra sida. Öns norra del består av ett naturreservat som har en ungefärlig yta på 406 hektar som även sträcker sig ut i havet.

Landskapet ute i naturreservatet präglas av ljung- och gräshedar, klapperstensfält och låga vidsträckta klippor. Rörös själ, dess genius går att beskriva som ett kargt ölandskap med endast mindre trädgångar intill klippor som ger skydd för hårda vindar.

Natura 2000 är ett nätverk av skyddade naturområden inom EU och naturreservatet på Rörö ingår i det. Ljunghedarna är en karaktäristik för ön och har högt skyddsvärde eftersom det är ett av de äldsta kulturlandskap vi har i Väst-europa och Sverige (Larsson, Stenström 2022). Under Life-projektet GRACE som pågick 2010-2016 vidtogs åtgärder för att gynna ljungens framväxt. Marken brändes och betesdjur togs in för att hålla marken öppen (Graceprojektet, 2014). Även om projektet nu är avslutat betar hästar och får ute i naturreservatet än idag. Förutom ljung finns det andra arter som är intressanta att skydda på ön – speciellt strandmalört (*Artemisia maritima*), ostronört (*Martensia maritima*), strandbeta (*Beta vulgaris subsp. maritima*), strandvial (*Lathyrus japonicus*) och strandvallmo (*Glaucium flavum*) (Länsstyrelsen 2018).

I en vik på sydöstra delen av ön ligger ett hus ca 15 meter från havet. Det är en mindre tomt med en area på ungefär 500 kvm. Huset på tomten byggdes i slutet på 1800-talet och har klarat sig igenom många stormar. På denna plats finns det absolut en ”själ”, en alldeles egen identitet, både med hänsyn till husets arkitektur, landskapets (öns) säregna karaktär och extrema förutsättningar med tanke på havets påverkan.

På grund av att min mammas faster hade ett hus på Rörö som hon i sin tur fick arva av sina föräldrar var mina somrar som barn präglade av hav och klippor. Det var och fortfarande är en annan värld där ute, med andra ljud, lukter och utsikter. Med min personliga koppling till ön vill jag undersöka en plats som jag ständigt längtar till och drar mig för att åka ifrån.

1.2 Syfte

Syftet med det här arbetet är att undersöka och identifiera Rörös ”själ”, vilka element som gör ön säregen och baserat på dessa ge tre förslag på hur en trädgård i denna skärgårdsmiljö kan se ut.

1.3 Frågeställning

- Vilka element definierar Rörös ”själ” (genius loci)?
- Vilka är växtbetingelserna med tanke på väder och geografisk plats?
- Utifrån de här parametrarna, hur skulle tre olika förslag på gestaltningar till en havsnära trädgård kunna se ut?

1.4 Uppsatsens disposition

Uppsatsen består av en undersökande del och en resultatdel. Avsnitten Genius loci och Förutsättningarna på Rörö är de undersökande delarna och resultatdelen är Designprinciper trädgård, Trädgården och Designförslag.

1.5 Metod och material

I det här arbetet har jag använt litteraturstudier och platsanalyser för att undersöka och få en förståelse för Rörös landskap. Informationen har jag sedan utvärderat och använt för att skapa skisser till hur en trädgård på ön kan tänkas utformas utifrån resultatet av studierna: klimat, landskap, flora och kultur.

1.5.1 Dokument- och litteraturstudie

Begreppet Genius loci studerades främst i Christian Norberg-Schulz bok *Genius loci: towards a phenomenology of architecture* (1980) där han redogör hur arkitekten kan gå till väga för att skapa platser som är kopplade till vår omgivning. Dokument och böcker lästes om Öckerö kommun och Rörö för att få en djupare förståelse för naturen som råder där och dess förutsättningar och historia.

För att få inspiration söktes litteratur med liknande förutsättningar som råder på tomten vilken skulle stå som grund för designförslagen. Framför allt studerades Torsten Wallins bok *Vildros och kaprifol* (2005), samt *Darek Jarman's Garden* (1995). Den information som har behövts till det här arbetet har hämtats via litteratur, artiklar och dokument i tryckta källor och webbaserad information.

1.5.2 Platsanalys

Analysen är koncentrerad till tre områden: naturen i reservatet, växtligheten bland bebyggelsen, samt ett flertal befintliga trädgårdar. Analysen har gjorts med visuella observationer till fots, fotografering och skisser.

När det gäller platsen för designförslagen har en befintlig trädgård studerats i förhållande till kringliggande tomter och samfällig mark. Horisont och siktlinjer har utgjort del av analysen. Vidare är analys av hur vinden blåser, rörelsemönster och solfaktor metoder för att göra platsanalys.

1.6 Avgränsningar

Uppsatsens målsättning är att fånga karaktäristiska element för Rörö. För att inte komma bort från de viktiga övergripande aspekter i detta arbete har därför följande avgränsningar gjorts:

Geografiska: Det område och den trädgård som har undersökts är geografiskt begränsat till ön Rörö i Öckerö kommun.

Växtlistor: Endast karaktärsväxter omnämns. Mängden växter varierar i växtlistorna och för en fullständig växtkompositionslösning skulle fler växter vara önskvärt för en rikare mångfald och blomning.

Växtgestaltning: Karaktärsväxterna i designförslagen är inspirerade av växterna man finner på Rörö och är alltså inte uteslutande växter som förekommer naturligt på ön.

Design: Meningen med designförslagen är inte att platsspecificera enskilda växter. Fokus ligger på färg, känsla och form genom att designa ett flertal skissartade förslag. Förändringar som kan påverka miljön, till exempel plantering av träd eller gödsling, kan ha en negativ inverkan på djur- och växtlivet (Naturvårdsverket, 2012). Det är alltså en högst aktuell aspekt vid design och planering av en strandnära trädgård. Jag har dock valt att bortse från detta eftersom förslagen inte ska förverkligas, utan endast inspirera.

Invasiva växter: Vid gestaltningen av en trädgård är växtvalen viktiga att kontrollera så att det inte finns några växter med hög risk för invasivitet. Det är ett mycket stort ämne och därför valde jag att se bort från den aspekten under det här arbetet eftersom jag främst ville fokusera på färg- och formskapandet av trädgården.

Begreppslista

Fenomenologi kommer från grekiskans *phainomenon* som betyder upplevelse. Det är en gren inom filosofin som intresserar sig för ting och fenomen - hur de blir varseblivna.

Genius loci är ett begrepp som ursprungligen användes inom romersk religion för att beskriva att varje människa, plats eller sak har en själ. Idag användes begreppet *Genius loci* som ett redskap inom trädgårdsdesign och landskapsarkitektur för att ta hänsyn till en viss plats eller omkringliggande område.

Ståndort är en växtplats med rätt förutsättningar för en växts överlevnad och förhåller sig exempelvis till jordart, markfukt och vind.

Habitus är ett ord som används för att beskriva hur ett träd eller en buskes form och struktur ser ut. Ett träd kan till exempel vara hängande eller vasformad.

2. Genius Loci

2.1 Förståelsen av landskapet

För att beskriva platsen som ett fenomen och inte endast som en fysisk plats har Christian Norberg-Schulz använt sig av fenomenologi i sin bok *Genius loci: towards a phenomenology of architecture* (1984). Han menar att platser inte enbart går att beskrivas med en vetenskaplig metod eftersom det är många fler komponenter än de analytiska och mätbara som utmärker dem. Platser är komplexa och har flera olika betingelser; materia, former, texturer och färger vilka utgör platsers väsen, i.e., dess själ (Norberg-Schulz, 1984).

Människan strävar efter att förstå sin omgivning. Likt ett rum med golv, väggar och tak har även ett landskap element av liknande innebörd som istället definieras av mark, horisont och himmel (Norberg-Schulz, 1984). Hur ser marken ut, hur påverkar topografin och växtlighet den horisont vi ser, och vilka egenskaper har himlen?

Alla platser har karaktär men hur vi uppfattar dem skiljer sig åt beroende på vem det är som beskriver dem. Upplevelsen av en plats definieras i tidig ålder och beroende på vilka egenskaper landskapet vi vuxit upp i har kommer det annorlunda och ovana landskapet upplevas som främmande och otryggt. Det är först när vi förstår en plats som den blir tryggare. För att förstå en plats måste det finnas en struktur som bidrar till människans orienteringsförmåga. Utöver tidigare försök att definiera orientering av landskap som gjorts i litteraturen av arkitekter och arkitektteoretiker, som ”node” och ”path” av Kevin Lynch eller ”outside-inside” av Sigfried Giedion, anser Norberg-Schulz (1984) att även centralisering, riktning och rytm är viktiga aspekter.

Vidare menar Norberg-Schulz att en plats inte bara består av ting, som i saker man kan ta i, utan även utrymmet där emellan. De rumsliga proportionerna, alltså hur berg eller bebyggelse är grupperat i landskapet, har också en inverkan på hur omgivningen uppfattas.

Författaren påpekar att i kontexten att identifiera en viss omgivning, alltså att förstå den, behöver människan bli vän med den. Ett exempel som Norberg-Schulz ger är att den nordiska människan måste bli vän med dimman, is och kyliga vindar, medan människan som bor i arabvärlden måste bli vän med sanden och värmen. För att överleva måste människan arbeta med naturen och inte mot den, vilket indikerar att ens omgivning ger mening. Människan är en del av naturen, hon är förankrad i den, men om hon glömmer det kan det leda till förfrämligande och en förstörelse av miljön (Norberg-Schulz, 1984).

2.2 Aspekter i landskapet

De tre viktiga aspekterna enligt Norberg-Schulz (1984) är följande: centralisering (alltså sådant som ger ett landskap ett center såsom enskilda berg, kullar eller sjöar), riktning (dalar och vattendrag som förlänger och dirigerar landskapet) och rytm (repetition i landskapets materia, eller ljusets tidsmässiga förändring; ljus/mörkt från dag till dag och årstid till årstid) påverkas alla av skala som författaren delar upp i mikro, medium och makro. Beroende på skalan landskapet utgör kan dess karaktär förändras. Ett landskap med höga berg och raviner (makro) kan kännas avskräckande och vilda medan låga kullar

(medium) inger en mer inbjudande karaktär. Mikrolandskapet är detaljerna: stenar, lavar och grästuvan i bergskrevan.

Vidare påpekar Norberg-Schulz (1984) att texturer, färg och vegetation kan antingen framhäva eller motsäga skalans betydelse av en plats karaktär. Två olika platser som båda har vidsträckta landskap kan beskrivas som ”kargt” eller ”frodigt” beroende på markens material och vegetation.

Gränser mellan den privata och den mer allmänna platsen i form av mur, häck o.s.v., skapar en given aspekt i trädgårdens utformning. Men en gräns kan också vara övergången mellan olika växttexturer, mellan gröna ytor och berg, mellan vatten och mark.

Norberg-Schulz (1984) talar om naturens väggar och de väggar som är gjorda av människan som bildar gränser i landskapet och trädgården. Vattenelement i landskap påverkar också dess karaktär. Rörligt vatten gör att naturen upplevs som levande och dynamisk. Stillastående vatten skapar en kontrast i landskapet och erbjuder en reflekterande yta mot det omgivande stabila landskapet. När vattenelementet är större, som exempel ett vidsträckt hav, definieras andra aspekter av landskapet; öar och halvöar, vikar och uddar. Ölandskapet är ett typexempel på en isolerad plats som för tankarna tillbaka till tiders begynnelse när öar en gång reste sig ur havet (Norberg-Schulz, 1984).

När vädret är klart är himlen allomfattande och grandios men när vädret växlar kan himlens karaktär förändra landskapet dramatiskt när moln formas och färdas över himlen. Ett område intill kusten har växlande väderförhållanden vilket resulterar i att ljuset blir ”(...) a live and strongly poetic element.” (Norberg-Schulz, 1984, s. 40). Himlen ter sig annorlunda i världen men i norra Europa känns den ofta som låg och platt vilket gör att horisonten upplevs som förlängd och utdragen, särskilt om även landskapet är platt.

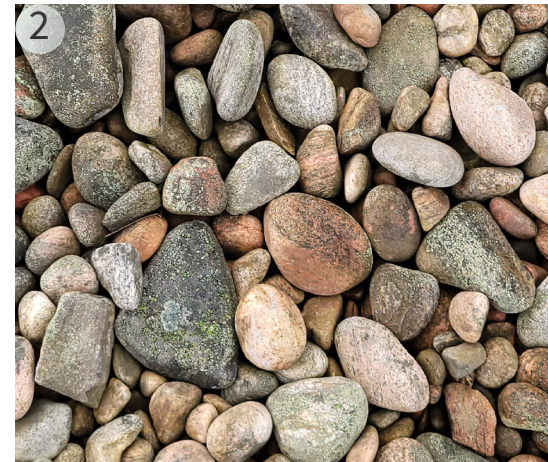

Sötvattenområdet Stora och Lilla ers vatten på Rörö. Ansamlingarna av vatten skapar en kontrast i landskapet. Foto: Martin Nordström.

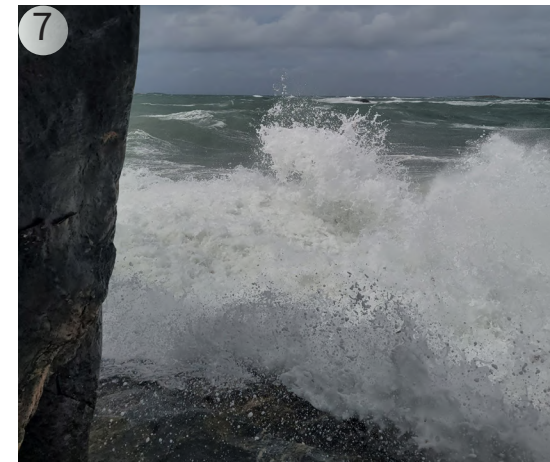
K O L L A G E

N A T U R -

R E S E R V A T

1. Vindpinad bergsek mellan två berg. Här syns det tydligt hur trädet har formats av vinden och hur det har fått skydd av berget. 2. Stenar från klapperfält. 3. Betande får håller markerna öppna. 4. En av Rörös många små ravin-
ner. 5. Vassen på Rörö finns på flera ställen, här har axen hunnit slå ut. 6. "Kellys bar". Material från skepp ute till
havs som förlit har använts för att resa en koja som för många används som rastställe, vindskydd eller fågelskådar-
ställe. 7. En stormig dag med höga vågor och salt i vinden.

8. I den sandiga jorden mellan stenarna finner man örtartade växter och gräs. 9. Träggång i ett fuktigt område intill natur-
reservatet. 10. Ansamling stillastående vatten efter regn som kontrasterar med landskapet. 11. Ljung växer i bergsankor,
det som kallas mosaiklandskap. 12. Spår av människor och djurhållning, här en sten gårdsgård ute i naturreservatet. 13.
Regntunga moln och växter i vintervila skidrar ett dramatiskt Rörö. 14. Lavar på klippa. 15. Strandkålens blad ger ett skim-
rande blått intryck i klapperstensfältet. 16. Hed längs Rörös västra sida, i bakgrunden betar hästar. 17. Svarttallsdunge.

3. Förutsättningarna på Rörö

Rörö är den nordligaste ön i Öckerö kommun med en ungefärlig area på 58 hektar (SCB, 2020). Bortsett från några enskilda holmar finns det ingen land-massa väster om ön, det är öppet hav ända till Danmarks östra kust.

Karta över Rörö. Naturreservatet sträcker sig över merparten av Rörö, från sydväst till norr, samt även ut i havet. Bebyggelsen är samlad i nordost. Här finns vita hus på bergknallar, röda sjöbodar och båtar i hamnarna. Vägarna är smala och ofta övergår asfalt till grus- eller gräsväg. Fri skiss efter karta från © Lantmäteriet.

3.1 Ön stiger ur havet

När norra jordklotet fortfarande låg under ett tjockt lager av is formades landskapet där under. En israndsbildning låg över öarna Hönö, Öckerö och Rörö och under en tid när isen antagligen stod stilla avlagrades isälvs-material – sand och grus, rundade stenar, men även större block (SGU, 2002). På öns västra sida kan man se tydliga spår av det, klapperstensfält sträcker sig längs strandlinjen. Här finns det både större stenblock och minde stenar slipade släta under tiden de har rullat fram och tillbaka av havets krafter.

Även klipporna har formats av isen. På Rörö går det att finna flera typiska formationer i bergen. Isräfflor finns på flera håll på ön och de visar hur grus och sten har slipat skårar i berget under isen när de har förts fram och tillbaka. Stora hål, jättegytor, som har bildats av porlande vatten från den avsmältande glaciären på en centrerad punkt kan hittas på västsidan ute i naturreservatet (Barrett et al., 2016).

De provtagningar som gjordes i samband med sammanställningen av den maringeologiska kartan (SGU, 2002) i Göteborgs skärgård visar att botten runt Rörö består till stor andel av sand. En promenad runt ön avslöjar många vikar med sandstränder med finsand. Sanden finns inte bara längs öns kust, utan det finns även stora drivor centralt på ön där sanden inte har förts bort av starka vindar.

3.2 Öns historia

Härkomsten av ordet rör i Rörö kan antyda till ordets innebörd av vass. Mycket riktigt växer det vass på ön, inte bara längs strandlinjen, utan även vid söt-vattenansamlingar inåt land. Rörö präglas även av sten, klapperstensfält men också stenrösen. Hembygdsprojektets *Rörös historia* (1988) påpekar att rör

också kan härleda till ordet stenröse eftersom rör är en äldre benämning.

Jakten och fisket har länge gett liv åt öarna längs Göteborgs kust. Människor har bosatt sig i Göteborgs skärgård i flera tusen år, de äldsta spåren är mellan 7000 – 8000 år gamla (Olofsson, 2010). Spåren på Rörö är få, men det finns stenrösen på höga toppar som skulle kunna vara lämningar efter förlista som dött till havs (Rörö, 1988). På norra sidan av ön i en av vikarna ligger det stenar utlagda i ett mönster som man tror är en stenlabyrint. Stenlabyrinter är omstridda företeelser och de är inte alltid lätta att datera, ibland har skett senare än vad utredare först trott (Fahlén, 2001). Anledningen till varför sten-formationer anlagts är mytomspunnet. Det kan ha varit dåtidsmänniskans lek, men formationerna förknippas även med tron på magins krafter för lugnt hav och god fiskelycka (Kraft, 1979).

Fisket har alltid varit när-varande i större eller mindre utsträckning. Möjligheterna som den stora sillperioden under 1700-talet innebar att många sökte sig till ön för arbete. När sillbeståndet minskade och fisket inte längre gav samma förutsättningar drog sig många av de bosatta tillbaka till fastlandet. För de som stannade kvar ute på öarna blev en annan när-ringsverksamhet nödvändig (Olofsson, 2010).

Lämpliga marker plogades och tången som vågorna fört iland utnyttjades för att förbättra den sandiga jorden. Potatisodlingen blev en viktig mat- och inkomstkälla på Rörö, utöver fisket. För att skydda grödorna anlades en stengårdsgård som stängde korna ute i bergen sommartid som fick leta bete på norra sidan av ön istället. Tydliga markgränser rådde inte alltid runt skilda ägor och åkrar; det var vid behov som staket och gårdsgårdar anlades runt köksträdgårdar, och slättermark med foder till boskapen (Rörö, 1988).

3.3 Vegetationstyper på Rörö

Lars Phålsson (1998) redogör för följande vegetationstyper i *Vegetationstyper i Norden*: alpin vegetation, skogsvegetation, myrvegetation, havsstrandsvegetation, öppen brukningsbetingad vegetation, sötvattenvegetation samt terräng och substratpräglad vegetation. I varje avsnitt redovisar Phålsson växtsamhällen som typer och till det noteras dominerande växter som förekommer i dem. Tilläggande beskrivning som stabilitet, successioner eller hävd nämns även om det är relevant för vegetationstypen. Genom att jämföra Rörös flora med förutsättningar och växtlistor går det att identifiera flera av vegetationstyperna på ön.

Ansamlingarna av ljung klassas enligt *Vegetationstyper i Norden* (1998) som ljung-kråkbär-sandstarrhed-typ. Den allmänna beskrivningen av den här vegetationstypen som berör öppna kustnära ljungedar, alltså liknande det landskap som råder på Rörö kan ”olika arter dominera tillsammans med ljung,

Klapperstensfält på Rörös västra sida.. Foto: Martin Nordström.

vanligen kråkbär och/eller sandstarr.” (Phålsson, 1998, sid. 285). Alla tre växter återfinns ute i naturreservatet med betoning på ljung (*Calluna vulgaris*) och kråkbär (*Empetrum nigrum*). På sina håll går det även att hitta sandstarr (*Carex arenaria*) men den är inte lika dominant som de två förstnämnda. Vidare beskrivning av vegetationstypen är att det kan finnas enbuskmark som stabilitet eller succession. Enbuskar (*Juniperus communis*) är mycket vanligt att se bland ljungen och kråkbären ute bland ljungedarna. Under projektet GRACE var det en och vresros (*Rosa rugosa*) som främst behövde tas bort för att gynna ljungens tillväxt.

Eftersom jorden ute på Rörö är både mager och tunn där den vilar på sura bergarten gnejs uppfyller ängsmarkerna ute i naturreservatet kriterierna för hållmarktorrängs-typ. Vanliga markförhållanden för den här vegetationstypen är just tunna jordlager och att de är belägna på klippor. Dominanta växter är bland annat vårtåtel (*Aira preacox*), gul fetknopp (*Sedum acre*) och styvmorsviol (*Viola tricolor*). Precis när man kommer ut till naturreservatet finns det en äng som är alldeles lila om våren när styvmorsviolen blommar som mest i maj.

Längs den mer karga hållstenstranden ut med västsidan växer det strandkål (*Crambe maritima*), strandglim (*Silene uniflora*), och saltarv (*Honckenya peploides*) tillsammans med flera andra salttåliga växter. Den här vegetationstypen bör enligt *Vegetationstyper i Norden* (1998) klassas som strandkål-kvickrot-typ. På listan med växter som beskriver vegetationstypen finns även kärrtörel (*Euphorbia palustris*). Även om den går att hitta längs Rörös stränder förekommer strandkålen oftare.

3.4 Svarttallen på ön

Med stor sannolikhet har det en gång funnits trädvegetation på ön men under århundradenas lopp har alla träd avverkats. På en flygbild från 1960-talet går knappt några träd att finna (Lantmäteriet, u.å.). Under 1940-50-talet planterades det träd på Rörö, däribland tall, på två olika områden. Träden som planterades är inte naturligt förekommande och vissa trivs bättre än andra, men just tallen sprider sig välvilligt på ön (Rörö, 1988, s. 8).

Vid utgång genom grindarna till naturreservatet i sydväst möts man av den första gruppen av planterade träd; en dunge av svarttall (*Pinus nigra*). Svarttallen som i sitt naturliga habitat kan bli upp till 18 m höga (Missouri Botanical garden, u.å.) skiljer sig från talldungen på Rörö. Träden är låga – de sträcker sig inte högre än ungefär fem meter, med böjda stammar och trädronor som är tydligt vindpinade.

Lite längre norrut men på östsidan där vindarna inte är lika hårda är tallarna betydligt högre. Här växer de tillsammans med andra arter, främst björk, både häng- och glasbjörk (*Betula pendula* och *Betula pubescens*) men även bergesk (*Quercus petraea*).

Svarttallsdungen med vindpinade tallar.

3.5 Abiotiska faktorerers inverkan på öns växter

Abiotiska faktorer är de icke levande faktorer som påverkar ekosystem (National Geographic u.å.). Salt påverkar växters tillväxt och utveckling. Filippi (2019) skriver i *The dry gardening handbook* att effekterna salt har på växter innebär extrem torka. Genom osmotiskt tryck utvinns salt vatten ur växternas yttersta membran och skapar en extrem miljö för dem att överleva i. Det är därför man ofta ser växter med feta blad i kustnära landskap, det tjocka membranet gör att det är svårare för vattnet att evaporera. Vidare skriver författaren att saltet resulterar i att växterna måste anpassa sig, de drar ihop sig, växer sig mindre och tätare.

För att klara av torka har växter utvecklat små hår på bladen för att reflektera bort solens strålar. Det är därför silvriga växter ofta är torktåliga. Håren minskar evaporation genom att bilda ett mikroklimat på bladen som konserverar vatten som evaporerar i fotosyntesen (Filippi, 2019).

Vinden som abiotisk faktor påverkar växternas höjd och hur de krypande breder ut sig alternativt växer mer upprätt i gynnsamma läförhållanden.

3.6 Andra nämnvärda växter

Som tidigare angivits finns teorier om att namnet Rörö härrör från ordet vass (*Phragmites australis*). Det växer stora bladvassbestånd i anslutning till våtmarkerna ute på reservatet och i grunda vikar runt hela ön.

Utöver de tidigare nämnda växterna i avsnittet vegetationstyper på Rörö, finns det andra växter som är vanliga för ön. På gräsängar i och intill naturreservatet kan man bland annat hitta rölleka (*Achillea millefolium*), läkevänderot (*Valeriana officinalis*) och gulmåra (*Galium verum*). Längs strändernas klapperstensfält växer trift (*Armeria maritima*) och bestånd av vresros (*Rosa rugosa*). Vildkaprifol (*Lonicera periclymenum*) och björnbär (*Rubus subsg. Rubus*) skapar en snårig vegetation i klippskrevor där marken är något fuktigare. De vanligaste träden är rönn (*Sorbus aucuparia*) och de tidigare nämnda björk, bergek och svarttall. En och annan gran (*Picea abies*) går även att hitta, men då är den ofta krypande i sitt växtsätt.

En annan inplanterad trädart som ger den bebodda delen av ön en särskild karaktär är alléer av oxel (*Sorbus intermedia*).

3.7 Trädgårdskulturen på ön

Historiskt sett har det varit logiskt att bygga på sydotsidan, då den delen av ön gett mest vindskydd, bördig mark och stilla vikar. När naturreservatet etablerades 1972 var det inte längre en möjlighet att expandera. Nya byggnader är begränsade till den yta som finns vilket innebär att tomterna, generellt sett, är mycket små. I några fall innebär det att möjligheterna till trädgård är näst-intill omöjliga, husen tar upp det mesta av tomtmarken och återstående yta består av klippvallar. För många har möjligheterna att skapa trädgårdar trots att marken till största delen består av klippor och näringsfattig sandjord, ändå varit goda. Ett sätt är att skapa upphöjda bäddar, ofta uppmurade av sten.

Trädgårdar i tätorter markeras oftast vid tomtgräns av ett staket, mur eller

häck. På Rörö ser det annorlunda ut där gamla seder lever kvar än idag. På många håll är gränserna inte tydligare än en sten eller en järnubb i berget. Men självklart finns det även trädgårdar med både mur och häck. Vanligast är oxelhäck (*Sorbus intermedia*) och syrenhäck (*Syringa vulgaris*). Båda sorter klarar vind och salt bra.

De små tomterna, ofta med stor andel berghäll och parkeringsyta, har oftast inte mycket plats över till rabatter - särskilt inte om gräsmatta prioriteras. De vanligaste rabattväxterna är dock de som klarar torka bra. Lavendel (*Lavandula angustifolia*), silverarv (*Cerastium tomentosum*) och kungsljus (*Verbascum thapsus*) kan man se i de flesta trädgårdar. Vit fetknopp (*Sedum album*) växer naturligt på ön och de ser man på de mest tunna jordlagren i klippiga trädgårdar.

Det går också att se parkslide (*Reynoutria japonica*) i och runt trädgårdar.

Vit fetknopp växer på en klippa mellan två trädgårdar.

Tomtgränser är ej tydliga på Rörö. Foto: Martin Nordström.

4. Designprinciper trädgård

Tre böcker har varit till stor hjälp i utformandet av mina designförslag. De visar på tydliga idéer, platsspecifika miljöer och två av böckerna har en tydlig koppling till trädgårdar i kustlandskap.

I C. Th. Søresens bok *39 haveplaner:typiske haver til et typehus* (1966) presenterar han planer på hur en trädgård skulle kunna utformas på 39 olika sätt. Planerna är enkla och tydliga, med formstark design. Med dem vill han ge exempel på hur en trädgård kopplat till ett ospecificerat villakvarter lätt kan få ett personligt uttryck som kan formas efter behov. Antalet 39 nämner han var endast för att begränsa sig, men han nämner att det var väldigt lätt att fortsätta rita och ge många fler förslag om Sørensens hade gett sig själv utrymme till det.

Sørensens designprinciper är inte relaterade till specifika växtbetingelser eller naturtypsområden. Det är däremot konstnären och filmskaparens Derek Jarmans trädgård som han skapade på en karg plats vid den engelska kusten, Dungeness (Jarman, 1995). Platsen i sig innebar stora utmaningar: blåsigt och torrt landskap vid ett intilliggande kärnkraftverk. Dit flyttade han till en liten stuga med gula fönsterkarmar och började anlägga en trädgård runt den. Hans designprincip: istället för att planera, växte trädgården fram. Han flyttade stenar och lade dem i mönster. Växterna hittade han till stor del i närområdet. Trädgården blev till ett personligt porträtt av honom som konstnär i mötet med denna speciella plats.

Landskapsarkitekten Torsten Wallin har skrivit en bok om sin trädgård på en ö: *Vildros och kaprifol*. Hans trädgård har också vuxit fram över tid men med tanke på hans bakgrund finns tydliga designprinciper och en strävan att skapa olika växtmiljöer, från kärrets fuktighet till torra planteringar mellan stenarna. Planer och ritningar är redovisade med kompletta växtlistor.

I detta avsnitt redogörs för de referensramar jag har valt som grund för att utforma en trädgård under rubrikerna: inspiration, textur och struktur, komposition, funktion och gränser.

4.1 Inspiration

I *Form and fabric in landscape architecture* skriver Katherine Dee (2001) att det går att hämta mycket inspiration i landskapet. Allt från landskapets form och växtgrupperingar till texturer och vattenansamlingar på både makro- och mikronivå. Rörös landskap är inspirerade i allt det innefattar – växtlighet, topografi, bergarter, havet – det går att hitta tydliga designprinciper i dess natur genom att studera de stora övergripande elementen (makro) till detaljerna (mikro). Varför är det viktigt? Varför ska man känna till de där designprinciperna? För att ta hänsyn till platsens själ.

Genom att studera landskapets toppar och dalar och allt däremellan, som raviner, klippor och sänkor, kan intressanta former tas fram och återskapas i övergripande linjer och drag. Detaljer som stenar, växter och lavar utgör, inspirerar till materialval, växtval och växtkombinationer i aspekter som släktskap, färg och textur.

Wallin till exempel, tar fasta på ravinen (makro) och skapar olika trädgårdsrum där en skreva mot havet blir köksträdgård och i en sänka skapar han

ett fuktliknande kärr. Hans växtval (mikro) för plantering är personligt och mycket varierat. Han tar fasta på naturliga ståndorter men drar sig inte för att plantera ut hortikulturella sorter som han tycker om men som nödvändigtvis inte ”hör hemma” på ön.

Jarmans trädgård i Dungeness är platt. Landskapet är vidsträckt och i horisonten ligger det ett stort kärnkraftverk. Ledningar hänger mellan trästolpar som går tvärs över markerna mellan tomter och även i bakgrunden innanför kärnkraftverkets staket. Horisonten blir i den här trädgården det övergripande makro-elementet. Skulpturerna i Jarmans trädgård, som är gjorda av stenar, järnskrot och trä, lyckas fänga landskapet genom att ha ett liknande uttryck som ledningarna och trästolparna har i bakgrunden. Även i Jarmans trädgård utgör växtvalen det huvudsakliga mikroperspektivet. Många av växterna i trädgården återfinns i det omkringliggande landskapet, men en del är främmande för den karga miljön, till exempel påskliljor. Jarman (1995) beskriver de gula påskliljorna bland gruset som ”överkliga” eftersom de inte passar in i miljön.

4.2 Textur och struktur

Växtriket är stort och varierat i uttryck och uppbyggnad mellan de olika arterna. De kryper och klättrar, svajar och är robusta. Den mångfald som växter utgör innebär att det är ett komplext och dynamiskt designmaterial (Dee 2001). De medför en variation och textur som när de kombineras kan skapa en specifik känsla som återspeglar det omkringliggande landskapet.

Att de är levande och förändras över tid är behöver inte vara en nackdel. Under vinterhalvåret kan bruna och torkade perenner bli ett arkitektoniskt element, tillsammans med buskar och träd, och på så vis ge struktur och textur till trädgården.

En personlig observation är att förändringen som sker över längre tid är inte lika uppenbar men fortfarande viktig. En gammal vindpinad tall eller bergek som har stått länge och blivit en integrerad del av just den platsen får ett naturligare uttryck än ett nyplanterat träd.

Keith Wiley (2004) skriver i sin bok *On the wild side* att berggrundens egenskaper påverkar trädgårdens utformning, inte bara på grund av att avlagringar förändrar jordens pH, utan även på grund av den estetiska aspekten: färg och struktur. Stenens struktur, alltså hur den är uppbyggd och slipad av abiotiska faktorer, kan förändra hur man möter designfrågan av en trädgård. Går stenen lätt sönder kan man bryta den och få stenar att bygga med. Robust sten kan resas och bli små monument, eller användas för att bygga en klippträdgård.

4.3 Komposition

Genom att studera landskapets formation och återkommande struktur som till exempel berghällar går det att hämta intressanta kompositionsaspekter. Klipphöllar med ansamlingar av vatten som bryter upp det vidsträckta landskapet är en intressant aspekt. I en trädgård kan det ge sig i uttryck till följd av att tillföra ett eller flera vattenspeglar genom att framhäva sänkor som eventuellt finns i trädgården naturligt (dammar eller sprickor i berget) eller genom att tillföra objekt (fågelbad). Det behöver inte vara en komplicerad eller per-

manent konstruktion, utan det kan vara så enkelt som att ställa ut ett kärl som fångar upp regnvatten (Wallin, 2005). Genom att studera ön som helhet, alltså topografi och växtsamhällen och sambanden mellan dem kan man få en förståelse för vilka växter som fungerar ihop på en särskild plats.

Mosaiklandskapet ute i naturreservatet går att inspireras av i den mindre skalan, särskilt om en trädgård redan har klipphöllar. I Rörös naturreservat utmärks mosaiklandskapen av ljung, en och sedum mellan klippskrevor och sten. Men varför inte använda hortikulturella sorter då det finns en mångfald och variation, för att intensifiera en trädgård. De framodlade sorterna, ofta korsade och modifierade, utökar paletten. I en trädgård finns det en annan möjlighet till mer näringsrik jord, antingen på grund av gödsling som sker vid odlingar eller på gräsmattan. Ute i naturreservatet är markerna magrare, både på grund av det inte skett någon tillförsel av näring men också på grund av att berggrunden till stor del består av den sura bergarten gnejs.

4.3 Funktion

En trädgårdsfunktion speglar behov och intressen som de som bor där har. En person som är intresserad av odling kommer nyttja ytan till grönsaksodling, medan en person som är i behov av vila kanske hänger upp en hängmatta. Tidigare generationers behov kan också vara synliga i trädgården, t.ex. en gammal grönsakshage eller en berså. Storleken, dvs den areal som finns påverkar i hög grad funktionen och de prioriteringar som behöver göras. Jag har inte tagit fasta på trädgårdens olika funktioner som utgångspunkt. Mina tre designförslag handlar mer om form och struktur, likt Sørensens sätt att formge. Det omkringliggande landskapet både naturen och den trädgårdskultur som funnits på ön har jag inspirerats av.

4.5 Gränser

Gränser är viktiga för designen. Med gränser kan man skapa rumslighet, skapa riktning och struktur. Passager och övergång till det vilda landskapet är gränser som kan vara mindre tydliga, men ändå utgöra en viktig designaspekt. På ön upplevs havet som den tydligaste gränsen. Men berghällen är även den en gränsaspekt.

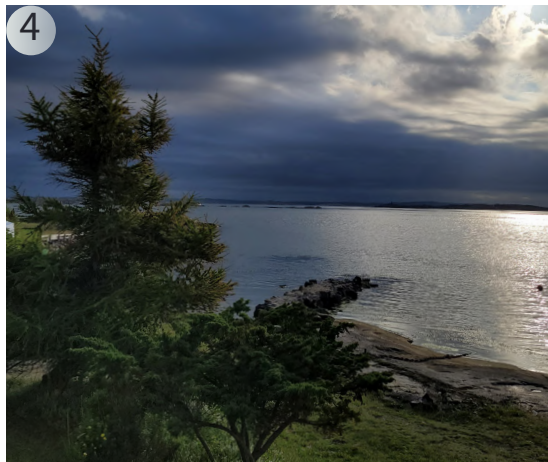
K O L L A G E

T R Ä D -

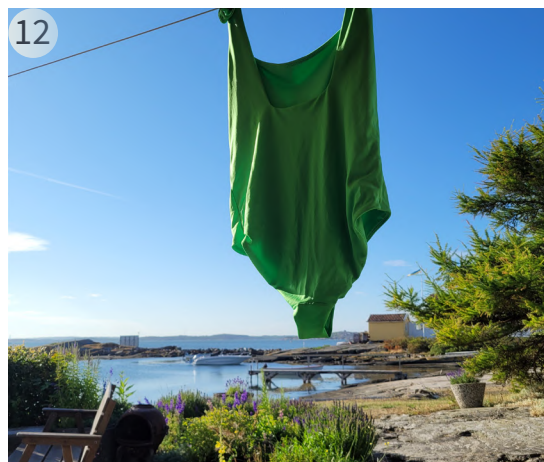
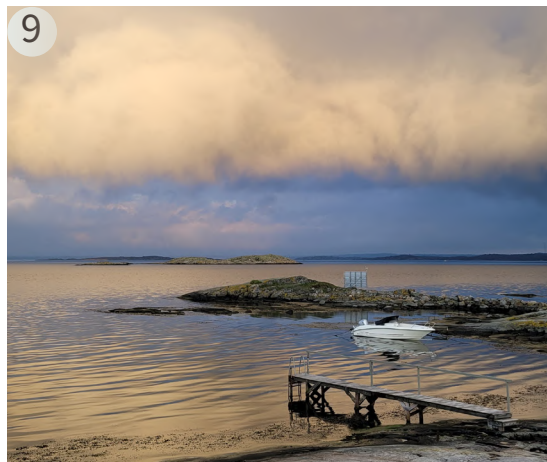
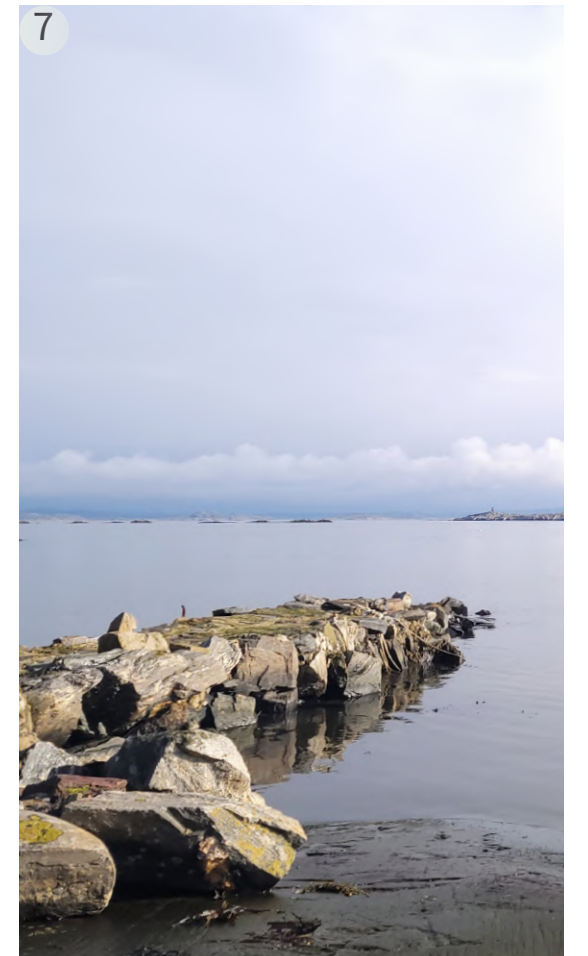
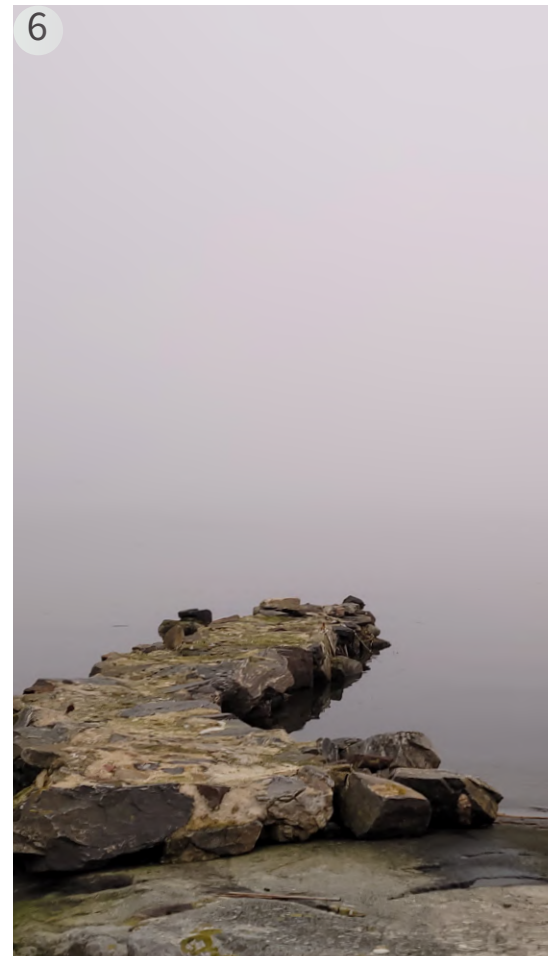
G Å R D E N

1. Vy av huset från sydväst. 2. Trädgårdshage. 3. Fönster re-
noveras kontinuerligt vilket ibland resulterar i att fönster by-
ter färg. 5-7. Stenbryggan anlades förra sekelskiftet runt 1900
och har sedan dess blivit en del av tomtens identitet. Olika
väderförhållanden påverkar hur man upplever platsen och
i sin tur havet som blir en förlängning av den. Vid klar sikt
dras blicken alltid till horisonten men när dimman lägger sig
som ett tjockt täcke över viken står istället förgrunden i fokus.

4. 8. 9. Utsikt över viken. Moln kan skapa både dramatik (4. 9.)
och lugn (8.). En molnslöja har en lätthet över sig, medan åsk-
tungorna moln skapar en helt annan känsla. 10. Vindpinat lärkträd
som får uthärda hårda vindar och salt, och är p.g.a. det mycket
litet. 11. Uteplats under tak. Det ger skydd åt stark sommar-
sol och piskande regn. 12. Utsikt från uteplatsen. Från vår till
höst hänger här badkläder på tork. 13. Vy av huset från öster.
14. Solnedgång över viken. I förgrunden syns örtträdgården.

5. Trädgården

På ett näs bland tät bebyggelse finns trädgården på 500 kvm som kommer ligga till grund för designförslagen. Huset reser sig mot himlen med sina två våningar ovanpå en stengrund där det står på en klippa som sluttar mot havet. På tomtytan är berggrunden till stor del synlig och all jord i trädgården har en gång burits dit, alltså är gräs- och odlingsytor uppbyggda på berget. Tomten är liten och triangelformad vilket medför olika förutsättningar i alla väderstreck. I söder ligger halvön Långholmen i horisonten, men mellan den och huset finns det en väg och närmast tomten en gräsplan. I väst finns färjeläget i förgrunden. Grannens stuga ligger bara några meter ifrån utan avskiljande staket, det samma gäller för norr. Där ligger grannhuset lite längre ifrån men samma avsaknad av tomtgränsmarkör gäller fortfarande. I öst har man utsikt mot havet och fastlandet vid horisonten. Däremellan finns det holmar som reser sig ur havet och bryter upp det vidsträckta havslandskapet.

5.1 Platsanalys

Vinden är nästan alltid en konstant faktor. Tomten ligger högst tre meter över havet. Dagarna med spegelblankt vatten är sällsynta - det verkar nästan alltid blåsa på tomten. Eftersom den finns på ett näs bidrar det till att vindarna sveper förbi extra mycket just där. Det bildas en vindkanal. Vindarna är dock ofta växlande i både styrka och riktning och även om det generellt är västliga vindar som är varma och fuktiga under sommarhalvåret, sveper det in östliga och kalla vindar under vintern.

Ibland stiger vattennivån vid storm och havet driver in på tomten. Kombinationen med vind och längre perioder av torka gör att det är en utsatt plats för växter att leva på. De måste klara av extremtorka eftersom jorden dessutom är sandblandad och genomsläpplig. Lutningen på berggrunden gör även att allt regnvatten rinner ut mot havet.

Under sommaren kan det uppstå långa perioder av torka. Västra Götaland är generellt sett en regnig region, dock är medelvärde för årsnederbörden på Rörö är ungefär 600 mm per år vilket är 300 mm mindre än vad Göteborgs årsmedelsnederbörd är (SMHI, 2023). Det innebär att det är mycket torrare förhållanden på tomten, särskilt med tanke på vindar, salt och genomsläpplig jord. Jorddjupet är grunt. Bara någon meter ner finns berggrunden vilket är en ytterligare faktor till att torkan är ett faktum.

Det finns träd på tomten som vanligtvis inte klarar av förhållandena som råder där. En av dem är korgvidebuskaget (*Salix viminalis*) som gränsar mot gräsplanen i söder. Vanligtvis vill *Salix* ha bra tillgång till fukt. Det avslöjar att det högst troligtvis finns mer fukt i vissa delar av trädgården trots den genomsläppliga jorden. Ett annat exempel är lärken (*Larix decidua*). Den hittar man vanligtvis i skogar, men den har lyckats etablera sig på tomten - den planterades för minst 50 år sedan. Dock är den fortfarande inte högre än fem meter. De som har gått i en lärkskog vet hur höga de kan bli, redan efter 20 år kan de nå en höjd på 15-20 meter (SLU, 2016).

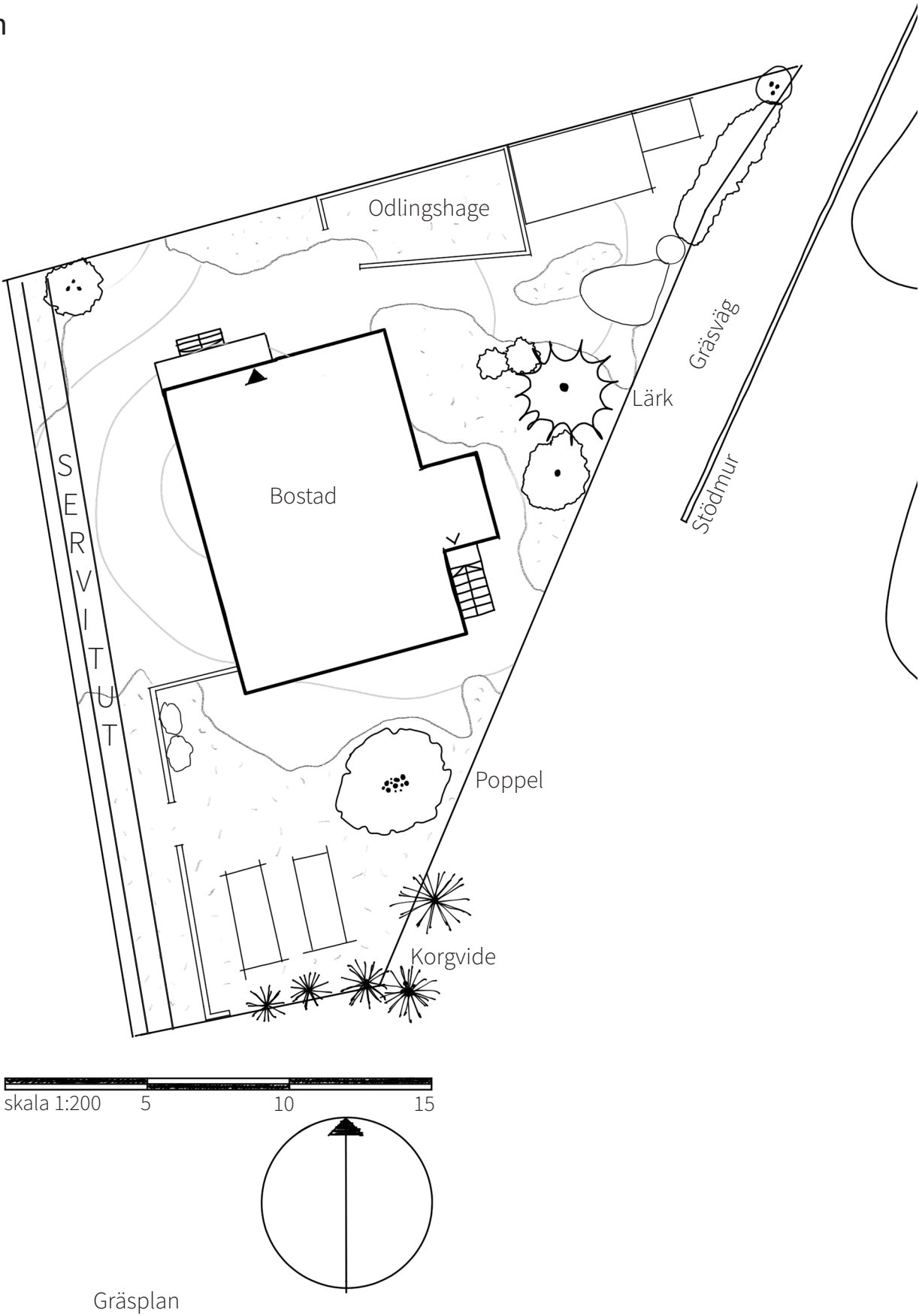
5.2 Befintliga växter och nulägesplan

Träd
Larix decidua - lärk
Populus spp. - poppel

Buskar och häck
Cotoneaster lucidus - häckoxbär
Dasiphora fruticosa - ölandstok
Juniperus communis - en
Ribes nigrum - svarta vinbär
Rosa rugosa - vresros
Salix viminalis - korgvide
Syringa vulgaris - syren

Perenner
Cerastium tomentosum - silverarv
Hylotelephium spp. - kärleksört
Lavandula angustifolia - lavendel
Origanum spp. - oregano
Salvia officinalis - salvia
Thymus spp. - timjan
Verbascum thapsus - kungsljus
Viola tricolor - styvmorsviol

Gräs
Festuca glauca - blåsvingel

6. Designförslag

Utgångspunkter för mina designförslag:

- Om en trädgård har klipphöllar finns det en stor potential att återskapa de ljung- och enbusksamhällen som finns ute i naturreservatet.
- Det gäller att fånga upp inspirationen som naturen bjuder på.
- Växtkompositionen består av ett urval av växter som har släktskap med vild natur.
- Grupperingar är viktigt för formkompositionen.
- Utsikten är viktigare än skydd.
- Vinden formar växtlighet som kryper längs marken.

Jag har gjort tre trädgårdsdesignförslag med olika teman: Bryn, Mosaik och Hage till tomten Rörö 1:65. Samtliga förslag förhåller sig till en skala mellan natur och kultur. Natur är det som liknar det vilda och till synes ostörda landskapet. Kultur förhåller sig marker som människan odlat och brukat.

I nästan alla förslag har jag tagit bort en trädgårdskomponent som är vanlig: gräsmattan. Det har jag gjort eftersom att tomten är liten och berghållar dominerar. Jorden är genomsläpplig - här finns det mycket sand som innebär under torra perioder att en gräsmatta lätt torkar ut. Genom att välja bort gräsmattan blir det möjligt att skapa ett trädgårdsförslag som mer samspekar med den omgivande naturen.

Informationen om alla växter utöver egna observationer är hämtade från plantskolor och trädgårdsböcker.

6.1 Tema: Bryn

Bryn som i skogsbryn och vattenbryn är relevanta ord för att beskriva den här designen. Skogsbrynet intill vattenbrynet. I skogsbrynet är ljusinsläppet större än i en skog och på grund av det finns det oftast en större variation av växter i skogsbrynet än inne i djupare skog. Hur skulle ett havsnära skogsbryn se ut?

6.1.1 Inspiration

Dungen av svarttall på Rörös sydvästra sida är ett makroelement i landskapet och är inspirationskällan till det här designförslaget. Vinden har format de lågväxande tallarna. De är vindpinade och knotiga. Tätt stående ger de skydd för vinden och erbjuder skugga. Att komma in i dungen från den vidsträckta heden är som att komma in i ett rum. Golvet är mjukt av nedfallna barr, väggarna är stammar som sträcker sig några meter upp och taket är mörkgröna långa barr som förvandlas till instrument när vinden far igenom dem. Havet hörs på avstånd och ljuset silar. I skogsbrynet växer ofta växter som behöver mer ljus än vad som erbjuds i skogen. Lövträd och örter går att hitta här. Hur kan den här upplevelsen överföras till en trädgårdsdesign? I tema Bryn har träden mest fokus men de valda växterna som brer ut sig på marken i grupperingar och i blandade växtkombinationer har även de en plats.

6.1.2 Textur och struktur

Till grund för växterna som valts ligger en färgstudie av lavar. Det gråa berget ligger som en fond mot de bruna och grågröna lavarna. Den klargula laven lyser upp, ett blickfång. Genom att kombinera träd man finner ute i naturreservatet med hortikulturella sorter får man en större variation i både textur och struktur. Bergseken och glanshagtorn tillför grönskande bladverk och det sistnämnda även bär som mognar i rött. Blå atlasceder och svarttallen kontrasterar mot varandra, den ena med korta silvriga barr och den andra med långa mörka, samtidigt som de komplementerar de lövfällande träden. Turkisk ginst lyser om våren upp backen med sin klargula blomning. De valda perennernas växtsätt är både klumpformande och vävande. Till exempel är ulleternell och silverrips arter som står stadigt på plats medan rölleka och citrontimjan sprider sig. Bolltistelns frön kommer spridas och dyka upp här och där.

6.1.3 Komposition

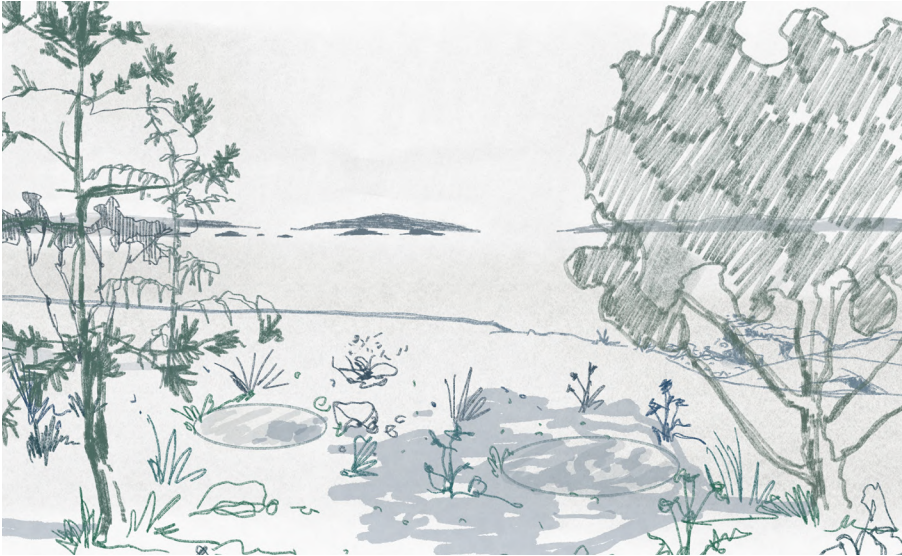
Elementen i den här trädgården sammanfattas av trädgrupperingar, stengårdsgård, vattenspeglar och grus och stenar som markmaterial. Genom att placera träd tätt ihop skapas en känsla av en trädunge, ett rum av träd, intill strandkanten. Den annars vidsträckta utsikten över hav och holmar syns nu istället mellan trädstammar, som fönster ut till landskapet. Skuggspelet trädstammarna medför i takt med att solen vandrar över himlen är ett element som är av högt värde. Beroende årstid och väder upplevs skuggspelet annorlunda. Till exempel en tidig, fuktig morgon när solen står lågt silar ljus genom morgondimman och trädstammarna och kastar mjuka skuggor. En solig sommardag är skuggorna skarpa och hårda. Bland träd och växter som är utplacerade till synes slumpartat kan en rak och stadig stengårdsgård ge struktur och ett lugn. Medan de levande elementen rör sig i vinden ligger stenarna stilla. Vattnelement behöver inte vara en komplicerad konstruktion, nedgrävda eldfat kan fyllas med vatten. Genom att använda grus och stenar i grått och rött återspeglar man landskap som finns ute i naturreservatet, där klipporna och stenarna är gråa och röda.

Klumpbildande, vävande och mattbildande växter planteras tillsammans för ett naturligare intryck. Till höger om bilden illustrerar de fyra cirklarna färgprofilen för växtvalen.

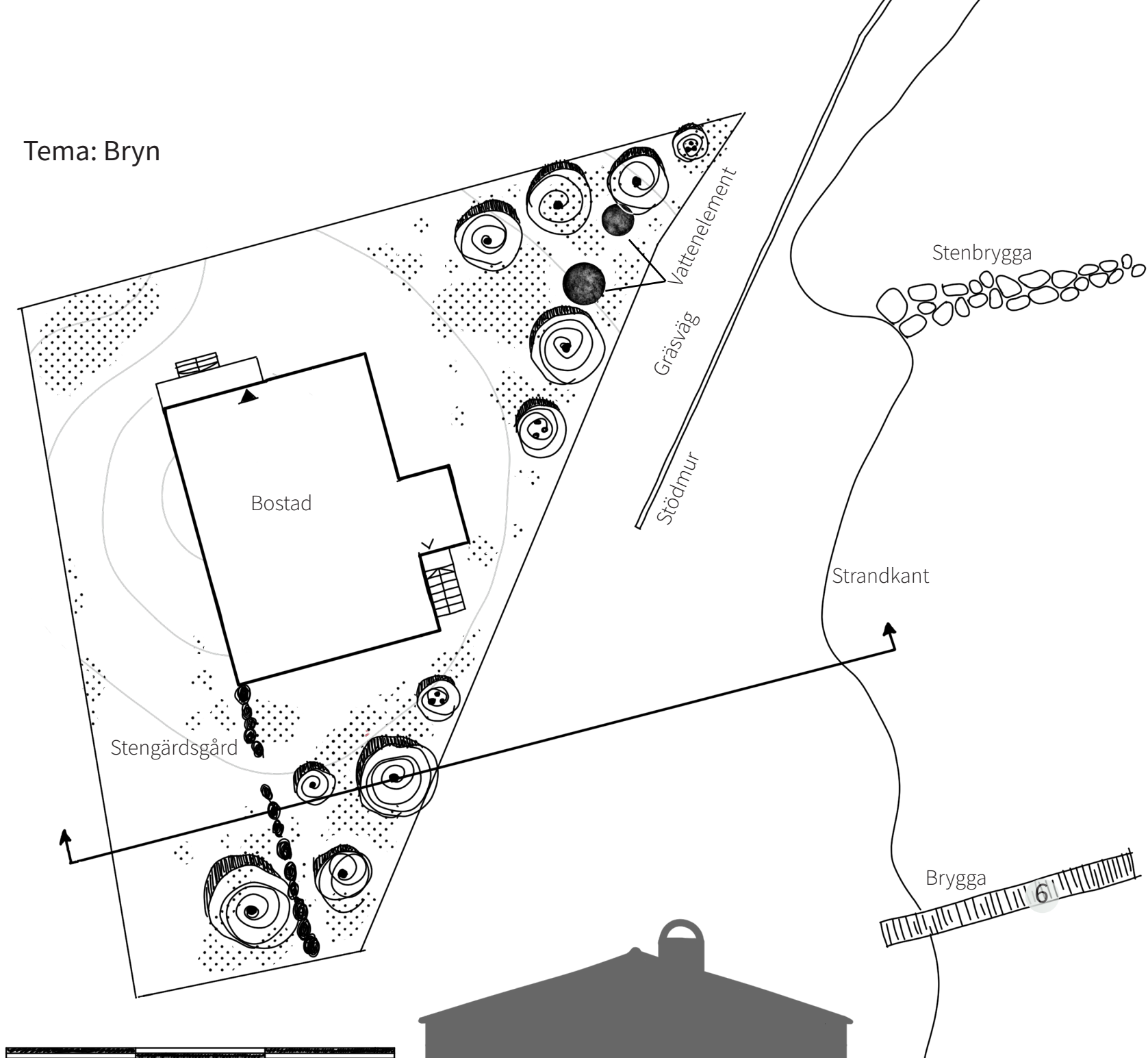
6.1.4 Gränser

Rumsligheten som uppstår under träden innebär två gränser för den här designen. Den första är miljöombytet från öppen himmel till grönskande tak. Blåsten gör att träden aldrig blir högre än det skydd som huset kan ge, det gröna taket som träden bildar kommer alltid att vara mycket lågt. Det är en drastisk skillnad från det öppna landskap omkring. Det andra är gränsen mellan ljus och skugga. I kustnära landskap blir ljuset extra påtagligt när himlen reflekteras i vattenytan. Ett kluster av träd kastar långa skuggor och tomten kommer präglas av kontrasten mellan ljus och skugga. Stengårdsgården blir i den här designen en del av husen och lika mycket som den delar trädgården så flätar den samman huset till trädgården. Så som en altan ofta är avsatsen från hus till trädgård fungerar stengårdsgården i den här designen som den avsatsen, inte funktionellt utan snarare symboliskt. Istället för att arbeta runt bostaden integrerar man byggnaden med trädgården.

Genom att kombinera lövfällande träd och barrträd får man grönska året om. Två nedgrävda eldfat fungerar att använda som vattenspeglar. Horisonten skymtar mellan träden.

Tema: Bryn

Växtval

- Träd

 - Cedrus atlantica* ‘Glauca’
 - Crataegus x lavalleyi* ‘Carrierei’
 - Elaeagnus angustifolia*
 - Pinus nigra*
 - Quercus petraea*
- Blå atlasceder ‘Glauca’

Glanshagtorn ‘Carrierei’

Smalbladig silverbuske

Svarttall

Bergek
- Buskar

 - Genista lydia*
- Turkisk ginst
- Perenner

 - Achillea clypeolata* ‘Moonshine’
 - Anaphalis triplinervis*
 - Artemisia schmidtiana* ‘Nana’
 - Aurinia saxatilis* ‘Compactum’
 - Echinops bannaticus* ‘Star Frost’
 - Iberis sempervirens* ‘Appen Eitz’
 - Limonium platyphyllum* ‘Blauer Diamant’
 - Thymus citriodorus* ‘Silver Queen’
- Gyllenröllika ‘Moonshine’

Ulleternell

Krypmalört ‘Nana’

Praktstenört ‘Compactum’

Vit bolltistel ‘Star Frost’

Vinteriberis ‘Appen Eitz’

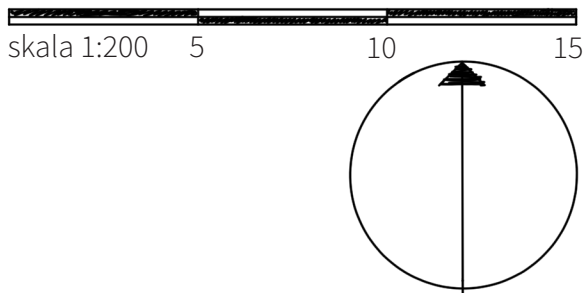
Silverrisp ‘Blauer Diamant’

Citrontimjan ‘Silver Queen’
- Gräs

 - Briza media*
 - Festuca mairei*
 - Sesleria heufleriana*
- Darrgräs

Atlassvingel

Vårälväxing

sektion skala 1:100
Snittet är draget genom stengårdsgården och en bergesk. I bakgrunden syns de olika trädens habitus. Träden framför huset är lägre än träden till höger om huset som står i ett mer vindskyddat läge.

6.2 Tema: Mosaik

I Rörös naturreservat är mosaiklandskapet dominerande och kopplat till öns identitet. Det vill jag ta fasta på i detta tema. Bergets naturliga formation och klippskrevor är utgångspunkten.

6.2.1 Inspiration

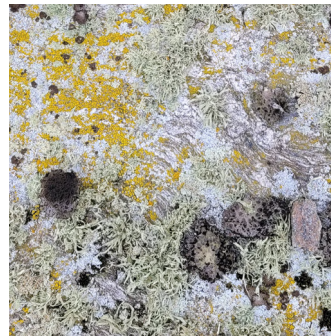
Under en promenad längs Rörös strandkanter, bland stenar och på stränder, finner man de hårdigare och grövre växterna: sedum, strandkål och trift som står emot vind och salt i den utsatta strandmiljön på ön. Längre in på ön finns de låga, krypande växterna ljung och kråkbär som väller fram mellan klippor och sänkor. Det är det öppna landskapet, det utan höga träd och med starka vindar som har inspirerat till den här designen. Tema Mosaik kombinerar de mest kustnära växterna tillsammans med hortikulturella sorter som i en minimalistisk design speglar lapptäcket i Rörös landskap.

Strandkålen med sina stora krusiga och mycket karaktärsgivande blad blommar med stora vita klasar i juni och lämnar efter sig klasar av frukttällningar som ger struktur resten av säsongen innan de vissnar ner. Bild: Göran Schmidt.

6.2.2 Textur och struktur

För att återspegla det landskap som inspirerat till den här designen har jag valt att inte ha med några träd eller större buskar. Bergtallen 'Mops' är som ung planta klotformad och ger en kraftig struktur under hela året. Den växer långsamt men med tiden kommer bergtallen förlora sin klotform när den börjar utveckla en större krona och kraftigare stam. Genom beskärning kan bibehålla det rundade och låga växtsättet. Himalaya-enen 'Blue Carpet' har precis som sortnamnet avslöjar en blå ton som skimrar i solljuset. Det krypande växtsättet är i en blåsig trädgård mycket användbart då den står emot de hårda vindarna. De flesta av de valda perennerna går att hitta ute i naturreservatet men inte av samma sort. Till exempel växer trift (*Armeria maritima*) ute i naturreservatet men jag har istället valt *Armeria juniperifolia* som är en trift med lägre växtsätt och tätare mattor. Ljungaster 'Pink Cloud' och kärleksört 'Matrona' blommar senare på säsongen och ger fin höstfärg när andra växter har blommat över. Trädgårdsgamander (*Teucrium lucidrys*) ersätter ljungen i den här designen. Ljung är en växt som vill ha en surare jord och generellt behöver hortikulturella sorter från trädgårdshandeln mer näring för att utveckla så bra tillväxt som möjligt. Trädgårdsgamander fungerar bra i en trädgårdsmiljö och har även ett liknande uttryck det ljung har.

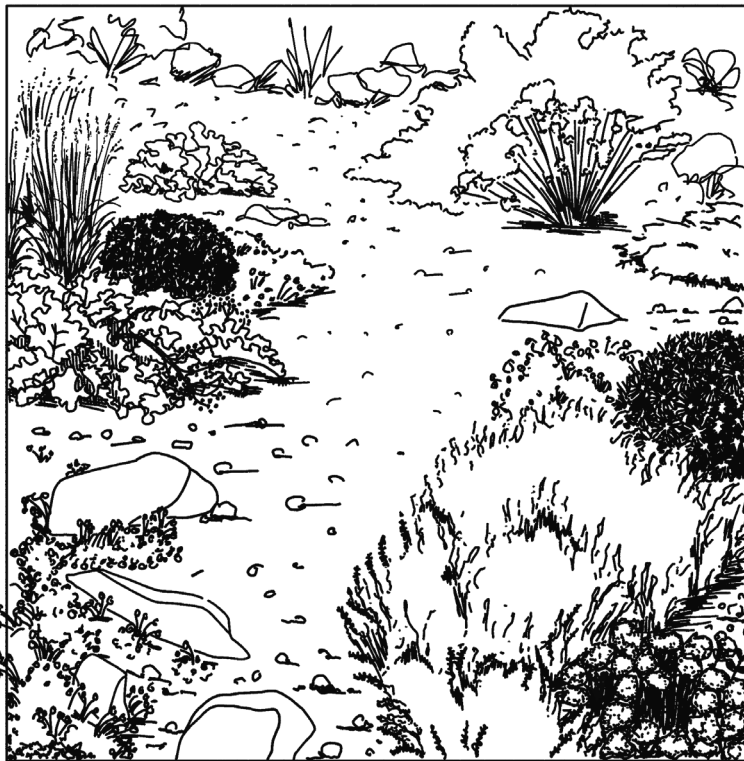
Lavar har använts som inspiration för att hitta mönster att placera ut växter i designen genom att kalkylera av formerna som lavar utgör.

Ute i naturreservatet växer låga, kuddformade och krypande växter bland stenarna som inspirerar. På fotot ser man bland annat strandvial (*Lathyrus japonicus*) som är en av de skyddsvärda växterna på Rörö.

6.2.3 Komposition

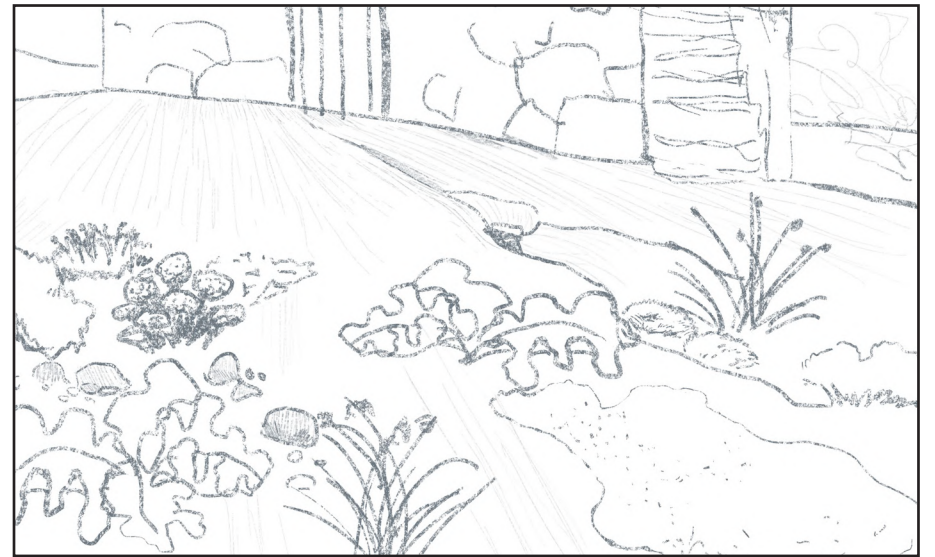
De olika designkomponenterna i det här förslaget är lågväxande växter och synlig berggrund. Genom att skrapa bort grässvålen som finns på tomten idag för man fram mer av berggrunden. För att få fram en planteringsdesign har jag kalkylerat av ett inzoomat foto på lavar och på så sätt återskapat ett mönster och ritat ut på plan. Över tid kommer självklart växterna att flytta på sig genom tillväxt eller självsådd om det inte efterhålls genom skötsel. Även om det finns minst antal arter i den här designen av alla förslag så dominerar perennerna på tomten. Stora växtgrupperingar kommer även bidra med att skapa mosaikeffekten, särskilt eftersom det är en så pass liten tomt. Den stora rymden som uppstår genom att växtligheten är låg, gör att betraktarens fokus dras till planteringarna förgrunden och horisonten i bakgrunden.

Varierande lågt växande växter bland stenar och grus efterliknar mosaiklandskapet ute i naturreservatet.

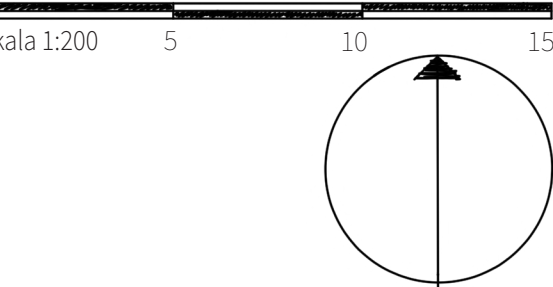
6.2.4 Gränser

Gränserna i den här designen är materialmöten, speciellt mellan växtlighet och berggrund. Klipporna är platta och slipade och möter texturrika växter. Stigarna leder men bryter även upp, de avgränsar mellan plantering och gång. Den låga växtligheten skapar en rymd, där havet och horisonten blir en tydlig gräns. Även om tomten inte går ut i havet är både hav och himmel högst närvarande i den minimalistiska designen.

En gräns utgör materialmötet mellan slipad stenhäll och växter.

Tema: Mosaik

sektion skala 1:100
Snitt är draget innan huset och genom planteringen. I förhållande till huset är perennerna låga, det uppstår en stor rymd med fri sikt ut till havet och vidare till horisonten.

Växtval

- Buskar

 - Juniperus squamata* 'Blue Carpet'
 - Pinus mugo* 'Mops'
- Himalaya-en 'Blue Carpet'

Bergtall 'Mops'
- Perenner

 - Armeria juniperifolia*
 - Crambe maritima*
 - Hylotelephium* 'Matrona'
 - Sedum album*
 - Silene uniflora*
 - Symphyotrichum ericoides* 'Pink Cloud'
 - Teucrium lucidrys*
- Tuvtrift

Strandkål

Kärleksört 'Matrona'

Vit fetknopp

Strandglim

Ljungaster 'Pink Cloud'

Trädgårdsgamander
- Gräs

 - Calamagrostis acutiflora* 'Karl Foerster'
- Tuvrör 'Karl Foerster'

6.3 Tema: Hage

Den här designen präglas av tydlig kulturell påverkan, med både odling och äng. Det är ett rum där funktion är tydligare än de tidigare designförslagen, även gräsmattan har en plats här.

6.3.1 Inspiration

Hage är ett porträtt av gamla seder som lever kvar på Rörö än idag. Den särskilt utmärkande seden är de äldre husen som står på berghällar utan tydliga tomtgränser. Andra spår är inte lika tydliga. Innan markerna odlades upp i början av 1800-talet fanns det fler ängar på ön. Ute i naturreservatet finns några av dem kvar, men på grund av djuren som går ute på bete har många av örterna svårt att etablera sig. Genom designen föreställer jag mig hur en äng i mindre skala kan se ut i en trädgårdsmiljö, tillsammans med en odlingszon - den inhägnade odlingshagen.

Blommande äng precis intill naturreservatets gräns där blommande örter är skyddade från betande djur.

6.3.2 Textur och struktur

Växtvalen är uppdelade i odling och äng. I en odling med uppbyggda odlingsbäddar är det självklart möjligt att välja jordkvaliteten helt och hållet, men om man inte vill ständigt vattna, är det viktigt att välja växter som klarar en del torka. Flerårig strandkål har estetiska värden, men det är också en bra kålväxt att ha i en havsnära trädgårdsodling. Den är inte brukbar hela året, det är främst de första späda skotten som är godast. Både lök och gräslök har goda förutsättningar i lite torrare sandjord. På Rörö kan man hitta vilda björnbär överallt. Den verkar trivas bra i bergsskrevor där den får värme av de uppvärmda klipporna om sommaren. Om man även vill ha björnbär i trädgården kan man passa på att välja en taggfri sort.

På gräsmattan precis utanför hagen finns ett litet träd och en större buske, mispel och bärhäggmispel. Mispeln är ett fint arkitektoniskt element - flerstamigt mindre träd som kan utveckla stora ätliga frukter till hösten. Bärhäggmispeln tillför en vacker höstfärg och ger om sommaren söta och ätliga bär.

I handeln finns det färdiga ängsfröblandningar, men det går lika bra att blanda ihop en egen och även att kombinera plantor med frösådd. Då kan man få en annan kombination av växter och på det viset “skruva upp” ängen. Till exempel röd lejonsvans ‘Amazon’ som endast går att få tag på som planta men som fungerar bra i en ängsmiljö ändå. Ängen får då ett annat uttryck än en klassisk äng med typiska ängsväxter. Ängen blommar från juni till september i gult, rosa och lila.

Uppskruvade ängens texturer med färgprofil till vänster.

6.3.3 Komposition

De olika designelementen som utgör kompositionen i *Hage* är den uppskruvade ängen, gårdsgården och odlingshagen. Tillsammans utgör de tre elementen två tydliga rum: ett för odling och ett för samvaro. Odlingshagens strukturella uppbyggnad är en kallmur. Förutom att kallmurar är vackra, fungerar de också bra som insektshotell. För att få tillräckligt djup för att kunna odla på berget krävs upphöjda planteringar. Österut blir alltså muren högre än i väster. Rummet för samvaro utgörs av gräsmattan på östra och södra sidan av huset. Bärhäggmispeln och mispeln bidrar med rumslighet - grönskande väggar och tak. Svajande och levande i vinden är ängen ett fint komplement till det strama och klippta.

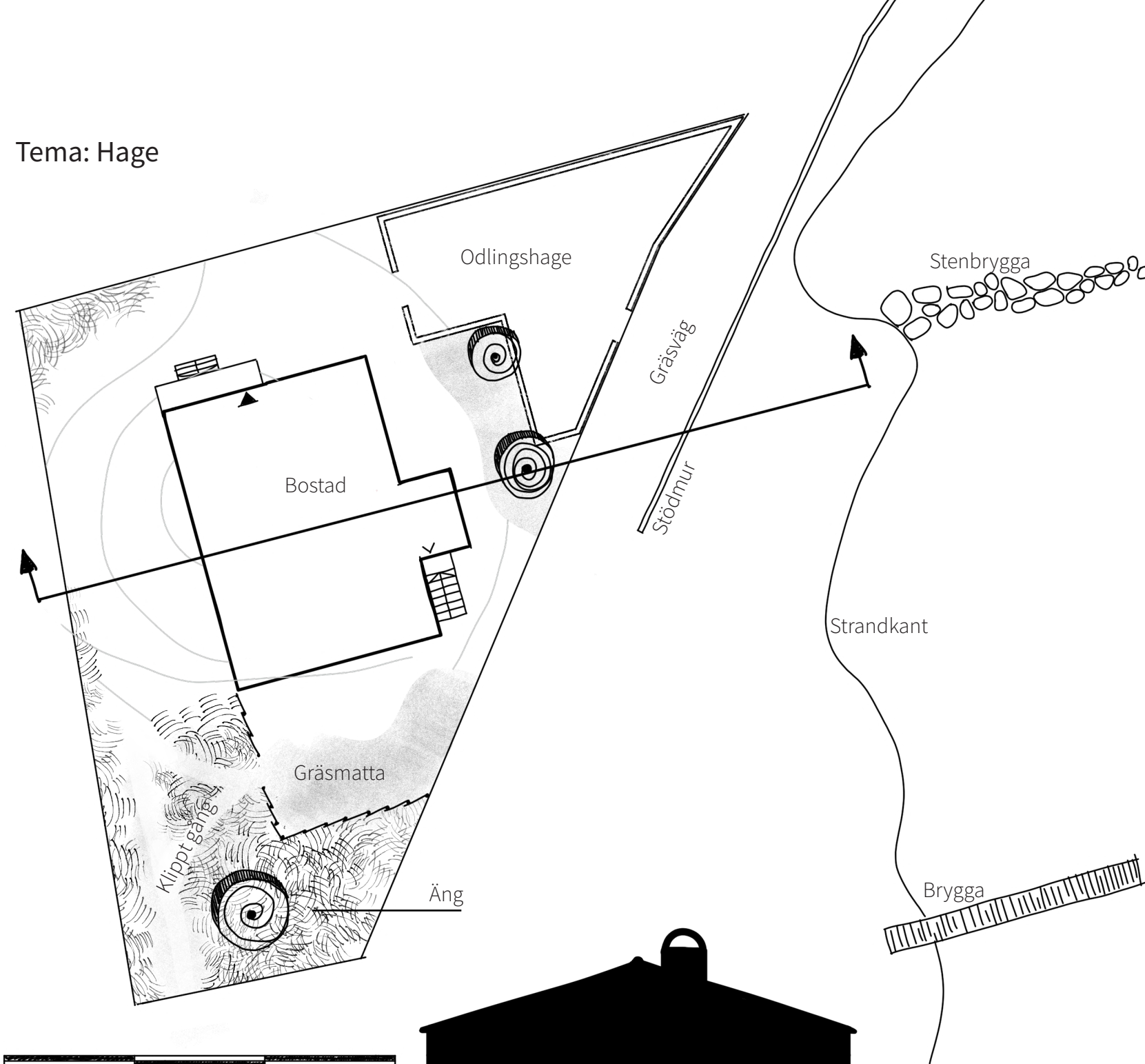

Södra sidan av rummet för samvaro och det första man ser när man anländer till tomten från vägen. Trädet står i ett vindutsatt läge och har blivit formad av blåsten. Ängen blir ett vindspel mot den klippta gräsmattan och den stillastående gårdsgården

6.3.4 Gränser

I den här designen finns det en tydlig struktur med raka linjer: trädgårdshage, gårdsgård, gräsmatta och äng med klippta gångar. Gränserna finns i materialmöten och i kontraster mellan dem. Den levande ängen övergår till en klippt gräsmatta och i mötet mellan det höga och det korta uppstår det en tydlig gräns. Den inhägnade delen för odling, hagen, är dock kanske den tydligaste gränsen i det här designförslaget. Att designa med raka linjer, en avvikande form från det kuperade landskapet, bidrar till en upplevelse av en tydlig gräns.

Tema: Hage

Växtval odling

Träd

Amelanchier alnifolia
Crataegus x persimilis 'Splendens'
Mespilus germanica

Bärhäggmispel

Sylhagtorn 'Splendens'
Mispel

Grödor och kryddor

Anethum graveolens
Allium cepa
Allium schoenoprasum
Crambe maritima
Hylotelephium 'Herbstfreude'
Origanum laevigatum 'Rosenkuppel'
Salvia officinalis
Thymus 'Coccineus'

Dill

Lök

Gräslök

Strandkål

Kärleksört 'Herbstfreude'

Origano 'Rosenkuppel'

Salvia

Purpurtimjan 'Coccineus'

Växtval torräng

Perenner

Achillea filipendulina 'Coronation Gold'
Achillea ptarmica var. *multiplex* 'The Pearl'
Anthemis tinctoria 'Sauce Hollandaise'
Campanula persicifolia
Galium verum
Knautia arvensis
Phlomis tuberosa 'Amazone'
Salvia nemorosa 'Caradonna'
Valeriana officinalis

Gyllenröllika 'Coronation Gold'

Vitpytta 'The Pearl'

Färgkulla 'Sauce Hollandaise'

Stor blåklocka

Gulmåra

Åkervädd

Rosa lejonsvans 'Amazone'

Stäppsalia 'Caradonna'

Läkevänderot

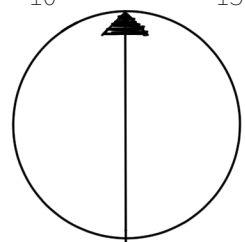
Gräs

Deschampsia cespitosa 'Palava'
Eragrostis spectabilis

Tuvtåtel 'Pavlava'

Purpurkärleksgräs

skala 1:200 5 10 15

sektion skala 1:100

Snitt är draget genom huset och mispeln. I bakgrunden syns odlingshagen och höjdförhållandena som uppstår på grund av berggrundens lutning ner mot havet.

7. Diskussion

Syftet med det här arbetet var att definiera Rörös själ och i enkla drag ge tre olika förslag på hur en havsnära trädgård skulle kunna se ut. Förslagen är baserade på resultatet av undersökningen av naturståndorterna och växtsamhällena ute i naturreservatet, öns kulturhistoria samt trädgårdens förutsättningar.

7.1 Identitet

Rörös själ, dess Genius Loci, är kopplat till den identitet som råder på ön. Norberg-Schulz (1984) påtalade att människan måste förhålla sig till arkitekturen som människan själv har skapat när det naturliga landskapet inte längre är synligt. På Rörö är det naturliga landskapets struktur fortfarande synligt i hög grad, men det är fortfarande relevant med tanke på avsaknaden av tydliga tomtgränsmarkörer som råder på vissa delar av ön. Som besökare till ön kan det vara svårt att se var en tomt börjar och en annan slutar. Starka vindar kan vara en bidragande faktor till att staket inte används, det blir ohållbart att behöva laga sönderblåst plank med jämna mellanrum, men det kan också bero på den sed som rådde förr i tiden när boskap fortfarande användes. Då var det mer aktuellt att istället inhägna det som behövde skyddas från betande djur.

Vinden på Rörö är påtaglig, likaså saltet. Under en promenad en stormig dag lägger sig saltet som en klabbig hinna där huden är blottad och att bibehålla en frisyr går inte att tala om. Norberg- Schulz (1984) menar att människan, för att förstå sin omgivning, måste bli vän med landskapet. Det går inte att leva på Rörö om man inte lär sig hur hårt vindarna kan dra förbi, eller veta hur högt vågorna sveper in. Det blir extra tydligt på en naturnära plats hur människan måste lära sig att leva med naturen.

Den flora som är tydligast kopplad till Rörös identitet är kanske ljungen som tillsammans med berghällarna och klapperstensfälten utgör mosaiklandskapet. De betande djuren som anländer på våren varje år sedan GRACE-projektets början och inom ramen för natura 2000 är en ständig påminnelse om att ljungens utbredning endast är möjlig om markerna ute i naturreservatet hålls efter.

Det är lätt att glömma bort att landskapet ute i naturreservatet ser ut som det gör för att människan har fört dit betesdjur. Så hur naturligt blir då det landskap ute i naturreservatet? Man tror att ön har varit bebodd i flera tusen år (Olofsson, 2010) och det avtryck som människan har lämnat har blivit en integrerad del av öns identitet. Om man skulle frågat invånarna på Rörö vad som definierar Rörös själ skulle man antagligen få olika svar. Att förhålla sig till en plats som man har en personlig koppling till innebär både problem och möjligheter.

För att verkligen förstå en plats behöver man ha en koppling till den (Norberg-Schulz, 1984). Den kopplingen kan vara ett starkt tillfälligt möte, att platsen ”talar till en” men det kan också vara en koppling som byggts upp under längre tid.

7.2 Personlig koppling till platsen

Min personliga koppling till Rörö har påverkat min uppfattning av vad som definierar Rörös själ. Under arbetets gång har jag funderat på hur en trädgårdsdesigner kan komma att använda Genius loci vid utformandet av en plats där man inte har en personlig koppling. All information och kunskap om en plats

som vandrar genom hörsägen finns inte alltid dokumenterad. Att bilda sig den intuitiva uppfattningen utan all fakta finns det dock fortfarande ett värde i.

7.3 Designprocessen

I början av det här projektet ville jag göra många olika trädgårdsförslag men när jag bestämde mig för att arbeta med en skala natur-kultur som metod blev det inte lika tydligt att uppfatta skillnader. Därför bestämde jag mig för att begränsa mig till tre förslag: ett förslag mest likt den vilda naturen - Bryn, en trädgård med tydlig kulturkoppling - Hage och ett tredje förslag, Mosaik, där emellan. Vilket trädgårdsförslag som var mest den vilda naturen var inte givet från början. Det är en process som har vuxit fram efterhand.

Tankarna som präglade mina växtval: Jag valde växter som i växtsätt och färgskala skulle harmoniera t.ex. med bergets lavar. Ett exempel på det är turkisk ginst, *Genista lydia*. Det är inte växt som tillhör öns naturliga flora men som ändå ger en känsla av det vilda. Ett annat förhållningssätt gick ut på att hitta växter av samma släkte vanligt förekommande på ön men välja annan art eller sort. Till exempel en, *Juniperus communis*. som växer på ön och istället välja *Juniperus squamata* ‘Blue Carpet’. Utöver de traditionella växterna som har odlats på ön för att ätas valde jag även vilda arter som traditionellt inte har odlats i trädgård men som är högst ätbara, till exempel *Crambe maritima*.

När jag började skissa på mina designlösningar var initialt Mosaik det förslag som var närmast natur på natur-till-kultur-skalan eftersom jag ritade en design som var mest likt det landskap som finns ute i naturreservatet idag. Det var inte först förrän jag började fundera på hur de olika designförslagen skulle komma att se ut över tid som jag insåg att det “vilda landskapet” på Rörö ser ut som det gör eftersom det har gjorts stora insatser för att få fram det landskap som en gång fanns när det fortfarande gick betande djur på ön. I efterhand är det uppenbart att det är Bryn som är det mest naturliknande designförslaget. Tar man bort den mänskliga faktorn och därmed betande djur, får träd en chans att växa och ta över landskapet i den utsträckning som vinden tillåter.

Bryn, designen med flest träd där den främsta inspirationen var svarttallsdung- en ute i naturreservatet. Jag tror att det skulle ta emot för dem flesta att plantera träd på en tomt nära havet eftersom det skulle “förstöra” utsikten. Medan jag skissade på designen upplevde jag något annorlunda. Alla träd i sina olika uttryck och former framhävde horisonten, det skapades ett djup. Träd i förgrunden, holmar i havet och tillslut horisonten i bakgrunden där land och hav möts. Träd bidrar också med ett skuggspel som förhöjer upplevelsen av platsen. När solen står lågt en tidig morgon kastar träden långa skuggor och ljuset silar genom trädstammarna - i det finns det något magiskt. Den lavarstudie som låg grund för växtvalen var ett bra hjälpmedel för att välja växter. Den fungerade som en riktlinje samt hjälpte mig även att begränsa valen.

Som tidigare nämnt var Mosaik den första designen som jag skissade på. Det är en mycket enkel design, men på grund av att det inte finns något som ger tydlig struktur eller uppenbar fokus funderade jag på hur man skulle kunna leda ögat och människan i trädgården. Stigar är i det här fallet ett viktigt hjälpmedel. Eftersom jag ville efterlikna mosaiklandskapet och naturen ute i reservatet ritade jag in diskreta stigar. Om jag inte hade haft samma riktlinjer hade jag istället gjort stigarna mer distinkta och markerade, personligen tycker jag att det ger ett lugn i en trädgård, när det finns en tydlig underliggande struktur att följa. Genom att göra en annan plantering, till exempel rundlar eller ovaler,

hade också bidragit till struktur, men då hade mycket av det naturliga uttrycket gått förlorat.

I den sista designen var den största utmaningen att hitta träd och buskar som har en tydlig koppling till odling. Jag ville främst ha träd som både människor och djur kan ha nytta av. De val jag gjort, *Amelanchier alnifolia*, *Crataegus x persimilis* ‘Splendens’ och *Mespilus germanica* är alla tork- och vindtåliga. Alla har bra förutsättningar för att överleva kustklimatet, men kanske kommer de inte att sätta så många frukter. Särskilt *Mespilus* i det här fallet, eftersom den är i förslaget placerad på en skuggig men mest vindskyddad plats. Även om trädet inte ger frukt så är fortfarande det estetiska och rumsliga värdet fortfarande något jag värdesätter och tycker är viktigt. Växtvalen till ängen gjordes genom att välja några växter som förekommer på Rörö idag och sen lägga till växter som kunde “skruva upp” den. Växter har olika behov, särskilt när det kommer till näring. För den här ängen kan det innebära att vissa växter kommer att ha sämre förutsättningar för att överleva. Till exempel *Knautia arvensis* som behöver lite magrare jord kan med tiden försvinna om andra mer näringskrävande växter istället gynnas.

Mina inspirationskällor: Sørensen, Jarman och Wallin har även varit avgörande faktorer i utformandet av designförslagen. Jag har hämtat inspiration i Sørensens tillvägagångssätt när det gäller designteknik och inspi- ration av hur Jarman och Wallins tolkar platser. Jag tycker det är intressant att röra mig mellan övergripande formidéer kring en trädgård likt Sørensens trädgårdsplaner – till Jarmans och Wallins trädgårdar där var och en på sitt sätt tolkar en plats. Båda trädgårdarna kan kopplas till de speciella betingelser som råder på Rörö: kusten, vinden, havet...

Att studera, undersöka och lära känna öns vilda landskap i väster underlättar designen av trädgårdsförslagen. Vindens formande kraft är lika stark i den anlagda trädgården som ute bland klipporna. Det vilda blir vägvisare för det av människan skapat. Anledningen till att jag har valt att göra tre övergripande förslag är för att visa på att det finns möjligheter. För att verkligen undersöka Rörös själ hade det inte varit möjligt att göra i ett trädgårdsförslag, speciellt eftersom det är en liten tomt på 500 kvm.

Rörö är vind, horisont och vidder. Det påverkar även trädgårdskulturen. När jag ger mig själv en uppmaning: ”Utsikten är viktigare än skydd” gör jag det för att det är en så stor del av Rörös identitet. Jag skapar en trädgård mellan hav och himmel.

7.4 Framåt

Rörös naturreservat gör ön unik. Större delen är obebodd och skyddad under lag. Det innebär att det finns ett intresse att bevara den kulturmark och natur som råder där. Därför skulle det vara intressant att forska vidare på öns flora. När människan flyttar till staden förlorar hon kontakten med naturen och därmed den kunskap som går att finna i landskapet. Det finns redan arter som är hotade ute på Rörö. Kunskap om hur växter ser ut och hur de beter sig kan öka chansen för deras överlevnad. För att värna om någonting måste man bry sig, och för att bry sig behöver man ha en koppling.

En tanke som jag funderar på efter detta arbete är vad det skulle innebära att designa en trädgård där växtvalen endast består av den inhemska floran, eftersom Rörös Genius loci är starkt kopplad till naturreservatet och den natur och kultur som råder där. Jag anser att det finns ett ansvar när man designar en trädgård nära ett naturreservat. Det finns arter i handeln som har en högre spridningsförmåga än andra. Det krävs inte mer än att en fågel äter ett bär och sedan sprider fröna vidare genom sin avföring. Naturreservat ställer krav och ansvar för miljön. Hur kan man göra för att inte få kulturlandskapet och naturen att gå förlorad?

Detta för vidare tankarna till frågan om invasiva växter. Under GRACE-projektet och nu efteråt inom ramen för Natura 2000 hålls inte bara enar (*Juniperus communis*) efter utan stora buskage med vresros (*Rosa rugosa*) har också blivit röjda. Det hotar annars att tränga undan flera känsliga arter längs strandlinjen. När bestånden huggs ner blir nya späda plantor möjligt bete för fåren. Bland husen och trädgårdarna finns ett annat bekymmer, parkslide (*Reynoutria japonica*). Ännu har ingen systematisk insats gjorts för att hålla nere bestånden och öborna ser att de sprids. Det blir en viktig fråga för framtiden.

Referenser

Tryckta källor

Dee, Catherine (2001). *Form and fabric in landscape architecture: a visual introduction*. London: Spon.

Fahlén, Andreas (2001). Forntidslabyrint var en bluff byggdes 1974. *Aftonbladet*, 29 aug.
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/XwqoAB/forntidslabyrint-var-en-bluff-byggdes-1974> [2024-02-25]

Hedberg (2012). ”Det regnar mer i Göteborg”. *Aftonbladet*, 4 aug.
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/ddk6Po/det-regnar-mer-i-goteborg> [2024-03-06]

Hembygdsprojektet Öckeröarnas historia: Delrapport 1. Rörö: *öns historia*. (1988). Öckerö: Kulturnämnden i samarbete med Studieförb. Vuxenskolan.
https://www.ockero.se/download/18.469cbbbb16abe71b62897515/1560508547881/r%C3%B6r%C3%B6_1988.pdf [2024-02-22]

Kingsbury, Noel (2011). *Garden designers at home: the private spaces of the world’s leading designers*. London: Pavillion.

Kingsbury, N. och Takacs, C. (2022). *Wild: the naturalistic garden*. London: Phaidon.

Larsson, Stenström (2022). *Åtgärdsprogram för ljunghed 2022-2026*. Naturvårdsverket.
<https://www.naturvardsverket.se/4ac82c/globalassets/media/publikationer-pdf/7000/978-91-620-7035-9.pdf> [2024-04-12]

Lynch, Kevin (1968[1960]). *The image of the city*. Cambridge [Mass.]: M.I.T. Press & Harvard Univ. Press.

Naturvårdsverket (2012). *Strandskydd: en vägledning för planering och prövning*. (Handbok 2009.4).
<https://www.naturvardsverket.se/4ac151/globalassets/media/publikationer-pdf/0100/978-91-620-0175-9.pdf> [2025-02-13]

SGU (2002). Maringeologisk karta över Göteborgs stad och Öckerö kommun.
<https://resource.sgu.se/dokument/publikation/ba/ba59karta/ba59-karta.pdf> [2024-03-19]

Stångby Plantskola (u.å.) *Stångby växtkatalog*. [Växtkatalog]. Stångby Plantskola.

Sørensen, Carl Theodor (1966). *39 haveplaner: typiske haver til et typehus*. København: Arkitektens forl.

Wallin, Torsten (2005). *Vildros och kaprifol: trädgården på ön*. Stockholm: Bonnier.

Wiley, Keith (2004). *On the wild side: experiments in new naturalism*. Portland: Timber Press.

Digitala källor

Bohuslansmuseum.se (2023). *Gravrösen från bronsåldern*.
https://www.bohuslansmuseum.se/kunskapsbanken_bohuslans_historia/gravrosen-fran-bronsaldern/ [2024-03-11]

Länsstyrelsen (u.å.). Rörö.
<https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/besoksmal/naturreservat/ro-ro.html?sv.target=12.382c024b-1800285d5863a8b2&sv.12.382c024b1800285d5863a8b2.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none> [2024-01-25]

Missouri Botanical Garden (u.å.). *Pinus nigra*.
<https://www.missouribotanicalgarden.org/PlantFinder/PlantFinderDetails.aspx?taxonid=284999> [2024-02-08]

Oxford University Press (2024). *Genius loci*.
<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095847893> [2024-01-24]

SMHI (u.å.). *Året 2022 - Nederbörd, solsken och strålning*.
https://www.smhi.se/pd/klimat/pdf_stats/year/SMHI_vov_precipitation_sunshine_22.pdf [2024-03-03]

Statistikdatabasen (u.å.). *Befolkning och bebyggelse på öar utan fastlandsförbindelse med bro, per ö. År 2010 - 2020*.
https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__MI__MI0812__MI0812A/OarEjBro01/ [2024-02-07]

Säve Plantskola (2025). Växtsortiment. https://www.saveplantskola.se/produkter?&orderby=title&order=asc&posts_per_page=24&page=1&view=grid [2024-03-04 till 2025-03-25]

Öckerö kommun (2019). *Ersdalens naturreservat*.
<https://www.ockero.se/fritid-och-kultur/idrott-motion-och-friluftsliv/naturomraden-och-naturreservat/ersdalens-naturreservat> [2024-02-08]

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.